

Nr 30.

Ankom till riksdagens kansli den 26 april 1946 kl. 5 em.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1946 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 156, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga nedan intagna vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående ändring i lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap; och

2) lag om ändrad lydelse av 14 kap. 26 § strafflagen.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nr 283 i första kammaren av fröken *Andersson* och herr *Velander* samt nr 441 i andra kammaren av fru *Ewerlöf m. fl.* I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes, att riksdagen måtte beakta vissa i motionerna framförda synpunkter i fråga om utformningen av de genom propositionen framlagda lagförslagen.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen. För innehållet i motionerna redogöres nedan.

Gällande rätt m. m.

Avbrytande av havandeskap är enligt svensk rätt utom i vissa undantagsfall förbjudet och belagt med straff. G ä l l a n d e s t r a f f b e s t ä m m e l s e r återfinnas i 14 kap. strafflagen. Enligt 26 § nämnda kapitel straffas havande kvinna, som genom att nyttja invärtes eller utvärtes medel uppsåtligen dödar sitt foster, med fängelse. Annan som, med kvinnans vilja, fördriver hennes foster på sätt i 26 § sägs, skall enligt 27 § straffas med straffarbete från och med sex månader till och med två år eller med fängelse i minst sex månader. Förövar någon fosterfördrivning vanemässigt eller för att därmed bereda sig vinning, utgör straffet enligt andra stycket i samma paragraf straffarbete från och med ett till och med sex år. 28 § stadgar straff för den som, utan kvinnans vilja, förövar fosterfördrivning på sätt i 26 § sägs. Straffet utgör straffarbete från och med sex till och med tio år. Fick kvinnan av gärningen svår kroppsskada, utgör straffet straffarbete på livstid

eller i tio år. Om kvinnan av gärningen fick döden, skall gärningsmannen dömas till straffarbete på livstid. Försök till brott, som avses i 26, 27 eller 28 §, skall enligt 28 a § straffas efter ty i 3 kap. stadgas. Har kvinnan avlidit till följd av försök till brott, som omförmäles i 28 §, må dömas till straffarbete på livstid.

På grund av allmänna rättsregler har utan särskilt stadgande ett avbrytande av havandeskap ansetts vara straffritt, om åtgärden var nödvändig för att rädda kvinnans liv eller för att undanröja en allvarlig fara för hennes hälsa (medicinsk indikation). Däremot ha andra skäl icke utan stöd av lag ansetts kunna föranleda, att fosterfördrivning är tillåten. Numera är denna fråga reglerad genom lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap, den s. k. abortlagen, vilken upptager medicinska, blandat social-medicinska, vissa humanitära och eugeniska indikationer som kunna föranleda att havandeskap må avbrytas. En erinran om nämnda lag har upptagits i 14 kap. 28 b § strafflagen. För tillkomsten och det huvudsakliga innehållet i abortlagen må här lämnas följande kortfattade redogörelse.

År 1934 tillsatte chefen för justitiedepartementet efter givet bemyndigande en kommitté med uppdrag att, på grundval av en inom medicinalstyrelsen verkställd utredning i ämnet, utarbeta förslag till lagstiftning om rätt i vissa fall till avbrytande av havandeskap ävensom förslag till ändrad lagstiftning om straff för fosterfördrivning. Sedan kommittén, som senare vanligen kallats *abortkommittén*, upprättat preliminära författningsförslag med tillhörande motiv, remitterades dessa för yttrande till vissa myndigheter och sammanslutningar. De inkomna yttrandena befordrades jämte berörda förslag till trycket (SOU 1935: 13). I maj 1935 avgav kommittén slutligt betänkande med förslag bland annat till lag om avbrytande av havandeskap och lag om ändrad lydelse av 14 kap. 26, 27 och 28 §§ strafflagen (SOU 1935: 15).

Enligt *kommitténs förslag till lag om avbrytande av havandeskap* (1 § första stycket) skulle havandeskap få avbrytas på humanitära, sociala och eugeniska indikationer. Social indikation ansågs vara förhanden, när barnets tillkomst skulle ådraga kvinnan varaktig nöd eller ofärd som funnes icke kunna på annat sätt avväjas. Enligt kommitténs motivering innefattades under den sociala indikationen huvudsakligen tre typfall. I första hand skulle under bestämmningen ingå sådana fall där det föreläge — icke såsom vid de medicinska indikationerna en påvisbar fysisk eller psykisk sjukdom — men en fysisk eller psykisk svaghet hos kvinnan samt barnets tillkomst med hänsyn till denna svaghet skulle medföra allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa. Under denna indikation, som plägar betecknas såsom blandat social-medicinsk indikation eller utvidgad medicinsk indikation, inginge — framhåller kommittén — företrädesvis de så kallade »utsläpade mödrarna». Vidare skulle bestämmningen omfatta de fall där på grund av havandeskapet ett varaktigt ekonomiskt nödläge skulle uppstå för kvinnan. Ytterligare skulle bestämmningen omfatta sådana fall då en ogift kvinna på grund av havandeskapet skulle bli utsatt för »social vanära».

För samtliga fall av legal abort gällde att ingreppet ej skulle få företagas efter havandeskapets tjugonde vecka.

Enligt *kommitténs förslag till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 26, 27 och 28 §§ strafflagen* gällde, att straff för fosterfördrivning enligt 14 kap. samma lag icke skulle inträda då havandeskapet avbrutits med stöd av nyss angiven prövning (14 kap. 28 §). Hade prövning ej ägt rum, inträdde däremot straff för fosterfördrivning även om indikation varit förhanden. I övrigt föreslogs inga andra ändringar i 14 kap. strafflagen än att kvinnan själv kunde frias från straff eller i visst fall straffet nedsättas till böter, om omständigheterna vore synnerligen mildrande, samt att kvinnan själv bleve strafffri, om havandeskapet avbrutits av legitimerad läkare, även om föreskriven prövning icke ägt rum (14 kap. 26 §). Förutom vissa andra straffbestämmelser upptogs i förslaget till lag om avbrytande av havandeskap en särskild bestämmelse om straff för den som efter behörig prövning utan att vara legitimerad läkare avbröte eller sökte avbryta havandeskap å annan.

Sedan Kungl. Maj:t förordnat att lagrådets utlåtande skulle inhämtas över de av kommittén utarbetade lagförslagen, avgav lagrådet den 30 oktober 1935 yttrande över dessa. *Lagrådet* ansåg att i en blivande lag av de sociala indikationerna borde upptagas endast de blandat social-medicinska. Till stöd för sin ståndpunkt att havandeskap icke borde få avbrytas vid rent sociala indikationer åberopade lagrådet bland annat, att vid dessa indikationer — i motsats till vad fallet vore vid de övriga indikationerna — i verklig mening fasta och objektiva hållpunkter såväl för indikationernas beskrivande i lag som för deras beaktande vid rättstillämpningen nästan helt och hållet saknades. Man kunde därför icke värja sig för den bestämda farhågan att utvecklingen komme att glida ut i en allt större, av kommittén icke åsyftad efterlåtenhet. Beträffande den blandat social-medicinska indikationen uttalade lagrådet, att på det hela taget mot denna indikation icke syntes kunna göras gällande de invändningar, som lagrådet riktat mot de rent sociala indikationerna, under förutsättning att man vid angivandet av den blandat social-medicinska indikationens innehåll fasthölle vid att såsom förutsättning skulle ingå en vid tiden för abortfrågans prövning förefintlig så betydande kroppslig eller själslig svaghet hos kvinnan att en samvetsgrann läkare måste säga sig att, med hänsyn jämväl till de förhållanden, under vilka kvinnan vore hänvisad att leva, hon icke kunde utan allvarlig och påtaglig fara för hälsan utstå den påfrestning, som skulle föranledas av havandeskapet och förlossningen samt det späda barnets vård.

De av kommittén föreslagna ändringarna i 14 kap. strafflagen, av innebörd att kvinnan alltid skulle vara strafffri om aborten framkallats av legitimerad läkare och att, därest omständigheterna vore synnerligen mildrande, kvinnan skulle kunna frias från straff eller i visst fall straffet nedsättas till böter, avstyrktes av lagrådet. Lagrådet framhöll bland annat, att man även efter genomförande av en ändrad lagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittén förordnat torde nödgas räkna med att enstaka läkare av olika motiv skulle befinnas villiga att sträcka sin med-

verkan till abort utom lagens rāmärken. En bestämmelse sådan som den först angivna skulle säkerligen leda till att kvinnor i ökad omfattning komme att vända sig till dylika läkare, särskilt i fall då andra läkare förut ställt sig avvisande. En bestämmelse om straffrihet för kvinnan vid synnerligen mildrande omständigheter skulle vidare beträffande visst slag av brott innebära godkännande av en för svensk strafflag helt ny princip, vilken icke syntes utan tvingande skäl böra upptagas annat än i samband med en mera omfattande reform av vår strafflagstiftning. Ej heller syntes anledning föreligga att, utan samband med upptagande av sist angivna bestämmelse, i straffskalan införa böter.

Sedan lagrådets utlåtande avgivits, anbefalldes Kungl. Maj:t *befolkningss-kommissionen* att avgiva yttrande över de sociala och eugeniska indikationerna sådana desamma bestämts i kommitténs förslag. I januari 1937 avgav kommissionen det anbefallda yttrandet (SOU 1937: 6). Kommissionen tillstyrkte däri i princip de av kommittén föreslagna eugeniska indikationerna. Beträffande de sociala indikationerna framhöll kommissionen i likhet med kommittén angelägenheten av att omfattande åtgärder från samhällets sida vidtoges för att motverka uppkomsten av sådana situationer, i vilka kvinnor av fara för nöd eller ofärd dreves att framkalla abort. Dessa samhälleliga åtgärder innefattade dels en verksamhet på det socialpedagogiska fältet och dels socialekonomiska reformer. I fråga om de närmare riktlinjerna för detta socialpedagogiska och socialekonomiska reformarbete hänvisade kommissionen till ett flertal förslag som kommissionen redan framlagt eller hade under utarbetande. Under förutsättning att detta omfattande reformprogram genomfördes avstyrkte kommissionen kommitténs förslag att havandeskap skulle få avbrytas på grund av rent sociala indikationer (ekonomisk nöd, »social vanära» och dylikt). Däremot förordade kommissionen att abortframkallning skulle vara medgiven vid blandat social-medicinska indikationer (»utsläpade mödrar» och dylika fall).

Chefen för justitiedepartementet anmodade härefter *medicinalstyrelsen* att, efter hörande av de myndigheter och sammanslutningar som styrelsen funne erforderligt, avgiva yttrande i frågan huruvida ett bestämmande av indikationerna i huvudsaklig överensstämmelse med vad lagrådet förordat borde medföra en omläggning av det prövningsförfarande beträffande indikationernas förhandenvaro som av kommittén föreslagits samt, därest en sådan omläggning funnes böra företagas, utarbeta förslag därtill. Medicinalstyrelsen avgav — efter att hava infordrat yttranden från vissa läkarorganisationer — i december 1937 utlåtande i frågan. I sitt yttrande framhöll medicinalstyrelsen till en början, att den av lagrådet givna utformningen av indikationerna måste anses ägnad att i väsentliga delar häva de betänkligheter styrelsen tidigare hyst mot en lagreglering av frågan om abortframkallning. Styrelsen föreslog, att de blandat social-medicinska indikationerna i den blivande författningstexten skulle sammanföras med de rent medicinska indikationerna. Enligt styrelsens uppfattning skulle i de medicinska indikationerna ingå de fall, i vilka på grund av sjukdom eller kropps-

fel hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa, och i de blandat social-medicinska de fall, i vilka med hänsyn till svaghet hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra sådan fara. Beträffande den tidsgräns efter vilken abort ej finge företagas ansåg styrelsen, att den tjugufjärde veckan borde utgöra gräns utom vid fall av medicinsk indikation, för vilka någon gräns ej borde uppställas.

Sedan kommitténs förslag varit föremål för överarbetning inom justitiedepartementet, avlät Kungl. Maj:t till 1938 års riksdag *proposition* (nr 136) med förslag till, bland annat, lag om avbrytande av havandeskap och lag om ändring i 14 kap. strafflagen. Till grund för propositionen låg den uppfattning beträffande lagstiftningens grunder varåt lagrådet i sitt yttrande givit uttryck. Därjämte beaktades i propositionen vissa av de synpunkter som befolkningskommissionen och medicinalstyrelsen framlagt i sina yttranden. Första lagutskottet hemställde i utlåtande nr 42 om godkännande av förslagen med vissa ändringar i förslaget till lag om avbrytande av havandeskap. Utskottet hade ingen erinran att göra mot propositionens ståndpunkt att medgiva abortframkallning vid blandat medicinsk-social indikation (utsläpade mödrar och liknande fall) men icke vid rent sociala indikationer (ekonomisk nöd, social vanära och dylikt). I detta sammanhang uttalade utskottet bl. a.:

Utskottet finner den sålunda gjorda gränsdragningen, vilken kompletteras med bestämmelser som garantera en omsorgsfull prövning av frågan huruvida en abortindicerande omständighet föreligger, innebära en med hänsyn till rådande omständigheter lämplig avvägning å området. Härvid utgår utskottet emellertid ifrån att reformarbetet å det socialpolitiska området alltfört kommer att leda till åtgärder från samhällets sida av beskaffenhet att motverka uppkomsten av sådana situationer, i vilka kvinnor av fara för nöd eller ofärd drivas att framkalla abort. Vidare förutsätter utskottet att frågan om sexualupplysningen erhåller en tillfredsställande lösning.

Vid utskottets utlåtande funnos fogade reservationer *dels* av en ledamot, som hemställde om avslag å propositionen, *dels* av tre ledamöter, vilka yrkade att 5 § i förslaget till lag om avbrytande av havandeskap (avseende inhämtande av yttranden i vissa fall) måtte utgå, *och dels* av utskottets ordförande, som anförde:

I fråga om indikationerna för rätt att avbryta havandeskap står jag principiellt på den ståndpunkt, som representerades av det till lagrådet den 31 maj 1935 remitterade kommittébetänkandet, vari jämväl den sociala indikationen för abort var upptagen.

Vidare anser jag övertvägande skäl av olika art tala för att kvinna icke straffas för avbrytande av eget havandeskap eller att i varje fall möjlighet till åtalsertergift införes efter prövning av kvalificerad överåklagare.

Då den av utskottet tillstyrkta kungl. propositionen innehåller mycket betydande förbättringar i förhållande till nu gällande lagstiftning i ämnet, kan jag emellertid acceptera densamma såsom en efter det nuvarande tidsläget avpassad sammanjämkning under hänsynstagande till skiftande synpunkter i den svårbedömda frågan.

Utskottets hemställan godkändes av *riksdagen*. Sedan lagrådet lämnat det av riksdagen antagna förslaget till lag om avbrytande av havandeskap i vad

det skilde sig från propositionen utan erinran, utfärdades den 17 juni 1938 lag om avbrytande av havandeskap och lag om ändring i 14 kap. strafflagen.

Lagen om avbrytande av havandeskap medgiver, såvitt angår sociala indikationer, abortframkallning allenast vid blandat social-medicenska indikationer (»utsläpade mödrar» och liknande fall) men däremot icke vid rent sociala indikationer (ekonomisk nöd, »social vanära» och dylikt). För vinnande av en betryggande prövning av frågan om förhandenvaron av medicinska indikationer regleras jämväl dessa indikationer i lagen. I 1 § 1) upptages sålunda ett stadgande av innehåll, att havandeskap må avbrytas, när på grund av sjukdom, kroppsfel eller svaghet hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Därvid åsyftas enligt departementschefens uttalande med uttrycken »sjukdom» och »kroppsfel» fall av rent medicinsk indikation och med »svaghet» fall av blandat social-medicensk indikation. 1 § 2) innehåller ett stadgande om avbrytande av havandeskap på s. k. humanitära indikationer. Enligt stadgandet medgives avbrytande av havandeskap, när kvinnan hävdats under förhållande varom förmäles i 15 kap. 12, 13, 15 eller 15 a § eller 18 kap. 1, 2, 3, 7, 8, 8 a eller 9 §, så ock då hävdandet ägt rum under omständigheter som omförmälas i 18 kap. 6 § strafflagen samt inneburit ett grovt åsidosättande av kvinnans handlingsfrihet. De eugeniska indikationerna upptagas i 1 § 3), enligt vilken bestämmelse havandeskap må avbrytas, när med skäl kan antagas att kvinnan eller det väntade barnets fader genom arvsanlag kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom, sinnesslöhet eller svår kroppslig sjukdom.

Enligt 1 § andra stycket må avbrytande av havandeskap på annan grund än sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan ej företagas efter havandeskapets tjugonde vecka. I 3 § stadgas att utan kvinnans begäran havandeskapet må avbrytas allenast där kvinnan på grund av rubbad själsverksamhet saknar förmåga att lämna giltigt samtycke till åtgärden.

Beträffande prövningsförfarandet stadgas som huvudregel i 4 § första stycket, att havandeskap ej må avbrytas, med mindre den läkare som utför ingreppet samt annan läkare i den tjänsteställning Konungen föreskriver, i skriftligt utlåtande, på grunder som i utlåtandet angivas, förklarar förutsättningarna för åtgärden vara förhanden. I andra stycket i samma paragraf stadgas därjämte att avbrytande av havandeskap på den i 1 § 3) angivna grund må ske endast efter prövning av medicinalstyrelsen samt att detsamma skall gälla, där kvinnan på grund av rubbad själsverksamhet saknar förmåga att lämna giltigt samtycke till åtgärden.

Enligt 6 § skall avbrytande av havandeskap utföras å lasarett, därmed jämförlig allmän anstalt eller sjukstuga av där anställd läkare. Utan hinder härav må medicinalstyrelsen, där styrelsen så prövar erforderligt, medgiva viss läkare att utföra sådan åtgärd å anstalt som nyss är sagt eller å annan anstalt.

Kan, då fråga är om avbrytande av havandeskap på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan, prövning i den ordning 4 § anger eller ut-

förande av ingreppet å anstalt som i 6 § sägs icke utan våda äga rum med hänsyn till dröjsmål eller annan olägenhet som därigenom skulle uppstå, må enligt 7 § (den s. k. »nödfallsparagrafen») havandeskapet av legitimerad läkare avbrytas utan iakttagande av nämnda stadganden.

Lagen föreskriver vidare i 10 § att straff enligt 14 kap. 26, 27 eller 28 § strafflagen ej må ådömas, om någon efter prövning som avses i 4 eller 7 § avbrutit havandeskap eller gjort försök därtill och åtgärden skett med iakttagande av de i 1 § andra stycket samt 3 § givna föreskrifter. Därjämte innehåller 11 § en straffbestämmelse för den som i fall som avses i 10 § utan att vara legitimerad läkare avbryter havandeskap å annan eller gör försök därtill.

De av kommittén föreslagna ändringarna i 14 kap. strafflagen genomfördes icke. I nämnda kapitel upptogs endast en bestämmelse (nuvarande 28 b §) med erinran om att enligt lagen om avbrytande av havandeskap i vissa fall ej finge dömas till straff för handling som i 26, 27 eller 28 § sägs.

Den 9 september 1938 utfärdades en kungörelse (nr 571) med tillämpningsföreskrifter till lagen om avbrytande av havandeskap.

1941 gjordes vissa smärre ändringar i lagen om avbrytande av havandeskap med anledning av den då antagna nya steriliseringslagen.

Vid samma riksdag väcktes motioner, i första kammaren nr 162 och i andra kammaren nr 212, i vilka med hänvisning till krisläget föreslogs, att även sociala indikationer till abort i viss utsträckning skulle godtagas. Första lagutskottet avstyrkte motionerna med framhållande av att lagen ännu endast tillämpats i två år, varför någon utvidgning av lagens indikationer till abort ej borde förekomma. För utskottet utgjorde krisen intet skäl till lagändring men väl anledning »att ägna uppmärksamhet åt den sociala omvårdnaden och vårt lands befolkningsfråga i dess helhet». Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Påföljande år vidtogos i samband med den nya lagstiftningen om straff för försök till brott vissa redaktionella jämkningar i lagen om avbrytande av havandeskap samt i straffbestämmelserna för fosterfördrivning, varvid straffbestämmelsen för försök upptogs såsom 28 a §.

Abortproblemet berördes även i interpellationer vid riksdagarna 1942 och 1943.

Befolkningsutredningens förslag.

Den 12 september 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga att inom socialdepartementet verkställa utredningar rörande vissa befolkningspolitiska spörsmål. Med stöd av sagda bemyndigande tillkallades samma dag såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare, statssekreteraren, numera statsrådet Tage Erlander, docenten, numera professorn Curt Gyllensvärd, e. o. byråchefen Alf Johansson och numera ledamoten av riksdagens första kammare, professorn Sten Wahlund. De sakkunniga antogo benämningen 1941 års befolkningsutredning.

Utredningen som i enlighet med det givna utredningsuppdraget upptog bl. a. abortfrågan avgav den 22 november 1944 betänkande härom med förslag till lag angående tillägg till lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap, förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ lagen den 19 maj 1939 (nr 171) om förbud mot arbetstgares avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap m. m., förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 1 § kungörelsen den 15 juni 1944 (nr 396) angående statsbidrag till förebyggande mödra- och barnavård samt förslag till kungörelse om statsbidrag till rådgivande verksamhet för havande kvinnor (SOU 1944: 51).

I propositionen (s. 15—27) lämnas en redogörelse för befolkningsutredningens betänkande och förslag i vissa huvuddrag. Av redogörelsen må följande här intagas.

Befolkningsutredningen framhåller, att abortfrågan äger ett nära samband med befolkningsfrågan. Den framkallade aborten vore en metod för medveten barnbegränsning vid sidan av andra metoder. Aborter av denna art intoge emellertid en särställning bland de nativitetssänkande faktorerna beträffande såväl orsaker som konsekvenser. Härom anför utredningen, att det som ur befolkningspolitisk synpunkt gjorde de framkallade aborterna till ett mycket allvarligare problem än övriga former av barnbegränsning vore de bestående risker, som aborterna medföra för kvinnans liv, hälsa och framtida fruktsamhet. Dessa risker vore i synnerhet framträdande vid de illegala aborterna d. v. s. vid det övervägande flertalet av aborter. Framför allt vore steriliseringsrisken härvid betydande. Utom det att aborterna vore direkt nativitetsminskande hade de sålunda genom dessa risker även indirekt nativitetsminskande verkan, då de ökade antalet sterila kvinnor. Även andra följdåkommor än sterilitet kunde verka i nativitetsminskande riktning. Redan detta förhållande satte aborterna i en särställning och motiverade ur befolkningspolitisk synpunkt särskilda åtgärder för deras bekämpande.

Befolkningsutredningen redogör i betänkandet för olika försök till uppskattning av abortfrekvensen i Sverige. Angående uppskattningsresultaten må här sammanfattningsvis följande anföras. Antalet legala aborter, vilket under åren 1936—1938 varierade mellan 438 och 454, steg under åren 1939—1943 från 439 till 703. Antalet legala aborter på blandat social-medicinsk indikation under sistnämnda fem år utgjorde allenast 55, vartill emellertid torde böra läggas ett mindre antal fall, som redovisats under andra rubriker. Beträffande antalet illegala aborter påpekar utredningen, att varje försök till en exakt beräkning av detta antal enligt sakens natur måste misslyckas. Utredningen hänvisar emellertid till en av medicinalstyrelsen verkställd undersökning rörande förekomsten av aborter under år 1930, vilken undersökning statistiskt bearbetats av framlidne byråchefen K. A. Edin. Enligt Edin är det icke otroligt att antalet framkallade aborter under angivna år varit åtskilligt högre än 10 000. Att söka uppställa några som helst grundade beräkningar över hur stort det verkliga antalet kunde antagas ha varit ansåg Edin dock omöjligt. Under hänvisning till vissa ut-

ländska uppgifter uppskattade Edin emellertid antalet till högst 20 000. Utredningen uttalar att de siffror från senare år, som kunna giva en antydning om antalet aborter, bestämt tala mot antagandet om en fortskridande ökning av abortfrekvensen men icke heller tyda på att någon väsentlig nedgång i denna frekvens ägt rum under 1930-talet. Med utgångspunkt från de av Edin anförda siffrorna uppskattar utredningen det antal kvinnor, som årligen genom illegal abort bliva sterila, till mellan 2 000 och 5 000.

Vissa av befolkningsutredningen framlagda förslag till lättande av de blivande mödrarnas sociala och ekonomiska svårigheter ha redan föranlett flera åtgärder för statsmakternas sida.

Genom lagen den 21 december 1945 (nr 844) om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m. m. har sålunda dessa kvinnors rättsliga ställning såsom arbetstagare avsevärt förbättrats. Sedan 1945 års riksdag i anledning av proposition nr 369 beviljat härför erforderliga anslag, har vidare den 21 december 1945 utfärdats kungörelse (nr 862) om ändrad lydelse av 1 § kungörelsen den 15 juni 1944 (nr 396) angående statsbidrag till förebyggande mödra- och barnavård. Enligt förstnämnda kungörelse skall numera till förebyggande mödra- och barnavård hänföras även havandeskapsdiagnos och rådgivning beträffande förebyggande födelsekontroll. Därjämte har likaledes den 21 december 1945 utfärdats en kungörelse (nr 863) angående statsbidrag till viss verksamhet för stöd och rådgivning åt havande kvinnor i abortförebyggande syfte. Enligt denna kungörelse må till landsting eller stad, som ej deltagar i landsting, utgå statsbidrag för anordnande och upprätthållande av med kungörelsen avsedd verksamhet. Verksamhet, för vilken statsbidrag må utgå, skall vara anordnad enligt en av medicinalstyrelsen godkänd plan samt utövas vid särskilda rådgivningsbyråer, som skola stå under ledning av legitimerad läkare med biträde av kvinnlig kurator. Statsbidrag utgår dock allenast för det antal byråer, som upptagits i en av medicinalstyrelsen godkänd plan för verksamheten, och under förutsättning, att avgift icke uttages vare sig för meddelande av råd eller utfärdande i samband därmed av intyg. Det förutsättes att statsbidragsgivningen i ett första utbyggnadsskede begränsas till tio institutioner, envar med en läkare och en kvinnlig kurator. Beträffande arbetets uppdelning mellan läkaren och kuratorn stadgas att den förre företrädesvis bör handhava frågor om tillämpning av lagen om avbrytande av havandeskap och den senare huvudsakligen giva råd och anvisningar i fall, då tillämpning av nämnda lag finnes icke böra ifrågakomma.

1945 års riksdag har vidare dels anvisat anslag till bidrag till folkbildningsorganisationerna för anordnande av allmän sexualhygienisk upplysningsverksamhet ävensom till utgivande av en folkskrift i abortfrågan dels ock godkänt i propositionen framlagt förslag om försäljning av preventivmedel genom apoteken.

Befolkningsutredningen föreslog icke någon lagändring i syfte att medgiva abort jämväl på sociala indikationer men förordade ett mera effektivt utnyttjande av möjligheten till abort på blandat social-medicinska indikationer. Till vinnande av detta syfte föreslog utredningen att i lagen om avbrytande av havandeskap skulle införas en ny paragraf, betecknad 8 a §, av innehåll att, därest läkare efter prövning av förutsättningarna för avbrytande av ha-

vandeskap vägrat utfärda utlåtande, som i 4 § första stycket samma lag avses, kvinnan skulle genom skriftlig framställning äga hänskjuta frågan till medicinalstyrelsens prövning. Vid klagorättens utövande borde kvinnan, uttalar utredningen, kunna söka biträde av kurator för abortsökande eller av läkare.

Beträffande den centrala instansens sammansättning framhåller befolkningsutredningen, att ansökningar om abort ofta torde komma att gälla fall, där social-medicinska indikationer kunde tänkas föreligga, och att det därför vore av stor vikt att inom nämnda instans den sociala sakkunskapen bereddes vederbörligt inflytande. Utredningen föreslår därför, att det inom medicinalstyrelsen skall finnas en särskild nämnd för avgörande av klagörenden rörande legal abort. I denna nämnd borde, förutom medicinsk sakkunskap, även den sociala sakkunskapen vara företrädd med två representanter. Det borde tillkomma medicinalstyrelsen att uppgöra förslag till nämndens sammansättning i övrigt samt upprätta arbetsordning för nämnden.

I fråga om straffpåföljden för kvinnan anför befolkningsutredningen:

En i synnerhet under 1930-talet livligt diskuterad sida av abortproblemet var huruvida icke principiell strafffrihet borde införas för de fosterfördrivande kvinnorna. De som yrkat härpå ha anfört flera skäl, för vilka redogjorts i abortkommitténs betänkande. Förutom det rent teoretiska motivet, att en kvinna även efter befruktningen bör ha rätt att själv bestämma om hon skall sätta ett barn till världen eller icke, åberopas även att kvinnorna skulle bli mera benägna att angiva en kvacksalvarabortör till åtal, om deras egen gärning vore straffri. Det påpekas att abortörerna för närvarande helt säkert i viss utsträckning undgå upptäckt och åtal därigenom att de hota de inblandade kvinnorna med det straff, som väntar även dessa vid gärningens upptäckande och beivrande.

Den principiella inställning utredningen intagit till fosterfördrivningarna, nämligen att huvudsyftet måste vara att nedbringa antalet fosterfördrivningar överhuvud taget, gör att utredningen även måste avböja strafffrihet för kvinnan själv, då fosterfördrivningens principiellt kriminella karaktär dock måste bevaras. Det praktiska skäl för strafffrihet, som här ovan anförts, synes utredningen även sakna egentlig betydelse. Redan nu erhålla så gott som undantagslöst i fosterfördrivningsmål inblandade kvinnor villkorlig dom. Det torde ej heller så mycket vara straffet, som kan avhålla en kvinna från att angiva en abortör till åtal, utan snarare det avskräckande i att överhuvud taget behöva figurera i ett fosterfördrivningsmål. Införande av strafffrihet kan emellertid icke förbättra kvinnans situation i detta hänseende, då hon under sådana förhållanden ändå måste inställa sig inför domstol som vittne mot den åtalade abortören.

Över befolkningsutredningens betänkande ha efter remiss yttranden avgivits av bl. a. medicinalstyrelsen (efter hörande av bl. a. medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd professor Nils von Hofsten), socialstyrelsen, överståthållarämbetet (efter hörande av stadsfullmäktige, polismästaren och förste stadsfiskalen i Stockholm), samtliga länsstyrelser, socialvårdskommittén, ungdomsvårdskommittén, flera landsting, svenska läkarsällskapet, Sveriges läkarförbund, Sveriges praktiserande läkares förening, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, tjänstemän-

nens centralorganisation, svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet, yrkeskvinnors samarbetsförbund, föreningen Sveriges landsfiskaler, styrelsen för socialinstitutet i Stockholm, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, riksförbundet för sexuell upplysning, svensk kuratorsförening, svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, högerns centrala kvinnoråd, folkpartiets kvinnoförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund, handelns arbetsgivarorganisation samt kvinnliga läkares klubb.

En redogörelse för innehållet i de avgivna yttrandena finnes intagen å s. 27—42 i propositionen.

Utländsk rätt.

Befolkningsutredningen har i ett särskilt betänkande (SOU 1944: 26) framlagt en utförlig redogörelse för befolkningspolitik i utlandet. I särskilda avsnitt redogöres för förekommande straffbestämmelser mot fosterfördrivning (s. 180—186) samt för undantag från abortförbudet (s. 186—190). Från framställningen i betänkandet må följande uppgifter här intagas.

De flesta kulturländer ha antagit särskilda straffbestämmelser mot fosterfördrivning. Det strängaste straffet drabbar enligt flertalet lagar abortören, d. v. s. den person, som företager aborten, medan den aborterande kvinnan först straffas i andra hand. I undantagsfall straffas även den barnafader, som underlåtit att lämna kvinnan bistånd och ekonomisk hjälp och därför anses vara moraliskt ansvarig för fosterfördrivningen. Straffet skärpes i regel, om abortören företagit ingreppet av ekonomiska motiv. De strängaste straffbestämmelserna torde för närvarande finnas i Frankrike, Belgien och Italien.

Som ett genomgående drag synes gälla, att lagstiftningens effektivitet är mycket ringa. Det lär t. o. m. förekomma att lagstiftningen medvetet »saboterar» av domstolarna.

I betänkandet meddelas följande uppställning över förekommande straffbestämmelser och deras tillämpning.

Land	För kvinnan	För abortören			För försäljaren av abortmedel	Antalet dömda personer
		Med kvinnans samtycke	Utan kvinnans samtycke	Dödlig utgång		
Belgien	2-4 års fäng., 700-3500 frs.	2-4 års fäng., 700-3500 frs.	5-10 års straffarb.	5-15 års straffarb.	8 dagar-6 mån. fäng., 180-3500 frs	År 1934 56
Danmark ..	Högst 3 mån. fäng.	Högst 2 års fäng. (icke läk. högst 4 års fäng.)	2-12 års fäng.	4 års resp. 8 års fäng. för icke läk.	Böter eller fäng.	1928-32 5

Land	För kvinnan	För abortören			För försäljaren av abortmedel	Antalet dömda personer
		Med kvinnans samtycke	Utan kvinnans samtycke	Dödlig utgång		
England	2 års fäng.—livstids straffarb.	2 års fäng.—livstids straffarb.		.	Fäng. 2 år—straffarb. 5 år	År 1937 57
Frankrike . . .	6 mån.—2 års fäng.	1—5 års fäng., 500—10 000 frs		.	6 mån.—3 års fäng. 100—3000 frs	› 1934 210
Italien	1—4 års straffarb.	2—5 års straffarb.	7—12 års straffarb.	5—20 års straffarb.	6 mån.—2 års fäng.	› 1932 465
Norge	Högst 3 års fäng.	Högst 6 års fäng.	2—6 års fäng.	6 års livstids fäng.	.	.
Sovjetun.	Reprimand vid upprepn. (300 rubel)	Läkare: 1—2 år Andra: högst 6 års fäng.
Tyskland	1 dag—5 års fäng.	1 dag—5 års fäng.	1—15 års straffarb.	.	Högst 2 års fäng. eller böter	› 1937 5 673
USA (staten N. Y.)	1—4 års fäng.	1—4 års fäng.	.	Straffas som drap	1—4 års fäng.	—

De flesta länders abortlagar innehålla bestämmelser om undantag under vissa förutsättningar. Nästan genomgående anses ett ingrepp, som företages av kvalificerad person i syfte att skydda moderns liv och hälsa mot förlossningens eventuella följder, som legitimt, och lagens uppgift blir i så fall att precisera förutsättningarna och tillvägagångssättet på sådant sätt, att bestämmelserna inte kunna missbrukas (medicinsk indikation). Mera tveksamt ställa sig åtskilliga länder, när det gäller avbrytandet av havandeskap i sådana fall, där detsamma uppkommit som följd av en brottslig handling, såsom t. ex. våldtäkt, blodskam (humanitär eller etisk indikation). I de få fall, där lagstiftaren ansett sig böra taga hänsyn till dylika omständigheter, tryggas indikationen på olika sätt mot missbruk, som här ligger mycket nära till hands. Ett relativt effektivt medel är föreskriften, att den brottsliga handlingen måste anmälas omedelbart efter att den begåtts och inte först då havandeskap konstaterats och frågan om ett artificiellt avbrytande aktualiserats. I flera länder får havandeskapet avbrytas på eugeniska grunder.

Blott två länder ha under kortare tid tillåtit abort på social indikation, nämligen Sovjetunionen och Lettland. I Sovjetunionen infördes sålunda möjlighet till abort på social indikation genom en särskild »förordning om skyddet av kvinnans hälsa» av den 18 november 1920. Genom denna förordning blev abortering vid statliga sjukhus tillåten under vissa förutsättningar. Avgörande för bedömningen i varje enskilt fall var den abortsökande kvinnans ekonomiska läge. Först i andra rummet beaktades medicinska och ras-hygieniska synpunkter.

Avgiftsfri abort utfördes fram till år 1936 på sovjetryska sjukhus efter

hörande av s. k. kvinno-kommissioner, där även läkare voro representerade. Den abortsökande kvinnan måste sålunda vända sig till denna kommission och där framlägga intyg om havandeskap, eventuell sjukdom, inkomster och familjeförhållanden. Kommissionerna fördelade det begränsade utrymmet på de statliga sjukhusen enligt en viss ordningsföljd, enligt vilken arbetslösa, ensamstående kvinnor hade förtursrätt framför övriga berättigade kategorier.

Alla kvinnor, hos vilka havandeskapet fortskridit längre än till 3:e månaden, avvisades. Aborter utfördes tidigast sex månader efter näst föregående abort. Det är av vikt att påpeka, att kommissionerna sökte övertala de abortsökande kvinnorna, i synnerhet när det gällde förstföderskor, att inte låta företaga abort. Något anspråk på abort under alla förhållanden kan inte heller sägas ha existerat i Sovjetunionen.

1920 års lagstiftning upphävdes år 1936. En bidragande orsak till det gamla systemets avveckling torde ha varit, att trots aborteringens legalisering ett betydande antal aborter alltjämt utfördes av andra än läkare. I synnerhet landsbygdens kvinnor anlätade i stor utsträckning kvacksalvare. År 1925 medgavs från officiellt sovjettryckt håll, att antalet kvacksalvaraborter på landsbygden i själva verket översteg antalet legala aborter.

För närvarande förekommer den sociala indikationen — bortsett från vissa icke realiserade lagförslag — blott i kombination med andra indikationer, främst som blandad medicinsk-social indikation. På Island skall enligt en år 1935 utfärdad lag vid bedömandet av aborter, som få företagas på medicinska grunder, även tagas hänsyn till om kvinnan tidigare fött många barn och med korta mellanrum samt till de sociala förhållandena i hemmet (fattigdom, sjukdom m. m.). I viss mån kan även den danska lagen sägas ge möjlighet att tillämpa en blandad medicinsk och social indikation. Uttrycket »avbrott på grund av sjukdom» anses enligt ett cirkulär från Sundhedsstyrelsen den 25 september 1939 även innefatta andra omständigheter än sjukdom i strängt medicinsk bemärkelse. I cirkuläret uppräknas några exempel härpå: utslitenhet på grund av många barnsängar, kronisk undernäring, psykisk depression, självmordsförsök och liknande förtvivalade steg. I tveksamma fall inlägges kvinnan ofta till observation i Köpenhamns psykiatriska klinik. En alltför generös tolkning av abortlagens bestämmelser hindras av föreskriften, att abort endast får utföras efter utlåtande från två läkare och på sjukhus. Det danska kommittéförslaget (1936) upptog den sociala indikationen i renodlad form: havandeskap skulle få avbrytas, om barnets födelse kunde väntas medföra fara för en varaktig och avsevärd försämring av kvinnans personliga, familjemässiga och sociala ställning. Förslaget accepterades inte i denna form av riksdagen. Det norska kommittéförslaget innehöll en liknande bestämmelse. Enligt förslaget skulle havandeskapet kunna avbrytas, när barnets framfödande kunde antagas medföra stora och långvariga lidanden för kvinnan eller barnet eller försätta någon av dem i ett nödläge, som inte kunde avhjälpas på annat sätt.

Indikationernas tillämpning i olika länder sammanfattas i följande översikt.

L a n d	Medic. ind.	Etisk ind.	Eugen. ind.	Social ind.	Blandad medic. o. social ind.
Belgien	¹ (X)	—	—	—	—
Danmark	X	X	X	³ (X)	X
England	X	—	—	—	—
Frankrike	¹ (X)	—	—	—	—
Island	X	—	—	—	X
Italien	X	² (X)	—	—	—
Lettland	X	X	X	—	—
Norge	X	³ (X)	³ (X)	³ (X)	—
Polen	X	X	—	—	—
Rumänien	X	—	X	—	—
Schweiz	X	—	⁵ (X)	—	—
Sovjetunionen	X	—	X	—	—
Tyskland	X	⁴ (X)	X	—	—

Departementschefen.

Vid remiss till lagrådet den 15 februari 1946 av inom justitiedepartementet upprättade förslag till lag angående ändring i lagen om avbrytande av havandeskap och lag om ändrad lydelse av 14 kap. 26 § strafflagen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*, följande:

»Det har länge stått klart, att abortfrågan utgör ett socialt problem av den allra största betydelse. Abortfrekvensen är uppenbarligen mycket stor, om det också icke är möjligt att med någon högre grad av visshet beräkna det årliga antalet illegala aborter. Att det rör sig om mer än 10 000 om året torde nog få anses utrett och det kan icke anses uteslutet att antalet är det dubbla. De direkta och indirekta verkningarna av de illegala aborterna, genom fostrens avlägsnande och ofta inträdande sterilitet hos kvinnorna, utgöra tillsammans en mycket betydelsefull negativ faktor ur befolkningspolitisk synpunkt. Ur humanitära och medicinska synpunkter böra framförallt uppmärksammas de fysiska och psykiska lidanden, som så ofta följa av de okunnigt och under miserabla hygieniska förhållanden företagna illegala aborterna. Ej sällan förorsaka de kvinnans död.

Med anledning av befolkningsutredningens betänkande blev, efter beredning inom socialdepartementet, frågan med vilka medel de illegala aborterna borde bekämpas föremål för behandling i propositioner till 1945 års riksdag (nr 368 och 369). Chefen för socialdepartementet uttalade vid anmälan av frågan i statsrådet den 19 oktober 1945 inledningsvis — efter redogörelse för betänkandet — att de icke önskade havandeskapen i regel medförde mycket svåra problem för kvinnan, vilka icke restlöst kunde lösas genom samhällets hjälpåtgärder. I likhet med befolkningsutredningen ansåg han därför, att huvudlinjen i kampen mot aborterna vore att motverka de icke önskade havandeskapen genom att individernas ansvarskänsla stärktes och genom sexuell upplysning. Jag delar denna uppfattning. Såsom chefen

¹ Tillämpas i praktiken av domstolarna. — ² Straffmildring. — ³ Enligt kommittéförslag. — ⁴ Nådevägen. — ⁵ Tillämpas blott av kantonen Waadt.

för socialdepartementet jämväl framhöll, äro emellertid även andra åtgärder synnerligen angelägna.

Bedömandet av vad härvid bör göras förutsätter inblick i orsakerna till de illegala aborterna och befolkningsutredningen har också sökt giva en ingående analys härav. Denna har givit vid handen, att det i flertalet fall är de ekonomiska faktorerna, som dominera i det kraftspel som leder en kvinna att söka abort, ehuru även rent personliga och känslomässiga faktorer ha sin betydelse. Befolkningsutredningen framlade från denna utgångspunkt i sitt betänkande — förutom förslag om sexuell upplysningsverksamhet och rådgivning beträffande förebyggande födelsekontroll — flera förslag om eller rekommendationer av sociala och ekonomiska hjälpåtgärder, vilkas genomförande skulle vara av särskild betydelse ur abortprofylaktisk synpunkt. Sålunda föreslog utredningen en utvidgning av förbudet mot arbetstagares avskedande i anledning av barnsbörd. Beträffande arbetsförmedling utgick utredningen från att den specialförmedling för partiellt arbetsföra och annan svårplacerad arbetskraft som vore under utbyggnad skulle kunna betjäna även blivande mödrar. Utredningen behandlade vidare frågor om ersättning för inkomstbortfall vid havandeskap eller barnsbörd, utökning och differentiering av mödrahemsverksamheten, anordnande av bostäder och daghem åt ensamstående mödrar, kostnadsfri havandeskapsdiagnos samt kuratorsverksamhet för abortsökande. Vissa av dessa spörsmål upptogos — såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen — i nyssnämnda propositioner till 1945 års riksdag. Detta var förhållandet med förslaget angående utvidgning av förbudet mot arbetstagares avskedande i anledning av barnsbörd samt förslagen om kostnadsfri havandeskapsdiagnos, rådgivning beträffande förebyggande födelsekontroll och kuratorsverksamhet för abortsökande. Beträffande ersättning för inkomstbortfall liksom rörande mödrahem, bostäder och daghem uttalade chefen för socialdepartementet, att dessa hjälpåtgärder uppenbarligen vore värda beaktande ur abortprofylaktisk synpunkt men till en del borde behandlas i större sammanhang och till en annan del vore föremål för utredning genom sakkunniga eller försöksverksamhet, varför han tills vidare icke framlade förslag i dessa ämnen.

Med hänsyn bland annat till de positiva socialekonomiska åtgärder, som befolkningsutredningen föreslog eller rekommenderade, har utredningen ansett sig sakna anledning väcka förslag om ändringar i strafflagens bestämmelser angående straff för fosterfördrivning eller om några mera väsentliga ändringar i lagstiftningen om avbrytande av havandeskap. I den principiella frågan, om fosterfördrivning borde vara straffbar för kvinnan, har befolkningsutredningen anfört, att den med hänsyn till att huvudsyftet för utredningen varit att nedbringa antalet fosterfördrivningar måste avböja straffrihet för kvinnan, när fosterfördrivningens principiellt kriminella karaktär måste bevaras.

I några av de avgivna yttrandena har uttalats, att frågan om ändring i straffbestämmelserna mot fosterfördrivning borde upptagas till förnyad utredning. Därvid har anförts, att de nuvarande bestämmelserna icke efterlev-

des och saknade stöd i uppfattningen hos breda befolkningslager. Om straffet för fosterfördrivning upphävdes för kvinnan, skulle väsentligt större möjligheter föreligga att komma i kontakt med dem som önskade abort och i tid avleda deras tankar därifrån eller, när bärande skäl föreläge, hänvisa dem till läkare liksom att kunna hjälpa dem, som redan hos annan än läkare underkastat sig eller själva utfört sådan åtgärd och till följd därav behöfde läkarvård. Om kvinnan ej riskerade straff, skulle det också vara lättare att avslöja de talrika kvacksalvare som vore verksamma på området.

Dessa synpunkter kunna icke fränkännas betydelse. Särskilt är det uppenbart, att straffhotet gentemot kvinnorna icke motsvarar den rådande uppfattningen inom stora delar av befolkningen. Mängden av illegala aborter och de allvarliga risker som äro förenade med dem göra det också mycket angeläget att fördomsfritt pröva läget. Det är möjligt, att kriminaliseringen är till mer skada än gagn. Emellertid har en rad olika positiva hjälpåtgärder nyligen vidtagits och de allmänna sociala reformerna måste också bli av största betydelse för abortfrågans bedömande. Det är självklart, att problemet helst bör lösas genom en intensifierad upplysningsverksamhet, sociala och ekonomiska hjälpåtgärder samt en ändring av människornas inställning till dessa frågor. Det sistnämnda gäller icke minst beträffande vissa befolkningsgruppers syn på en ogift moder. I fråga om straffets bibehållande eller avskaffande kan man icke heller bortse från de allvarliga betänkligheter, som på många håll alltjämt resas mot en mera vidsträckt legalisering av aborterna. I den mån samhället nu ställer ökade hjälpåtgärder till förfogande och kunskapen härom blir spridd, kan även inom vidare kretsar en starkare reaktion än den nuvarande komma att göra sig gällande gentemot obefogade aborter. Jag är därför icke beredd att i denna både principiellt och praktiskt utomordentligt betydelsefulla fråga överväga en helt ny ståndpunkt.

På grund härav har jag ansett mig ej böra ytterligare ingå på de olika skälen för och emot ett upphävande eller en genomgripande omläggning av straffbestämmelserna mot fosterfördrivning. Jag utgår alltså från att dessa straffbestämmelser — som tillika utgöra bakgrunden till 1938 års lag om avbrytande av havandeskap — skola tills vidare i princip bibehållas och inskränker mig till att behandla de olika ändringsförslag av mindre räckvidd, som framlagts av befolkningsutredningen i dess betänkande eller som framkommit i yttrandena däröver.

Befolkningsutredningen har för sin del icke föreslagit annan lagändring i nu förevarande ämnen än att den ansett, att till lagen om avbrytande av havandeskap borde fogas en bestämmelse, enligt vilken kvinna som sökt abort skulle kunna hänskjuta frågan härom till medicinalstyrelsens prövning, om läkare vägrat att utfärda utlåtande att förutsättningarna för åtgärden vore för handen. Någon ändring eller utvidgning av *indikationerna för avbrytande av havandeskap* har utredningen icke föreslagit men med nämnda tillägg avses i främsta rummet att säkerställa att abort kommer till stånd när den av social-medicinska skäl är motiverad. Av den redogörelse

för tillämpningen av lagen om avbrytande av havandeskap, som utredningen lämnat, framgår att under åren 1939—1943 redovisats sammanlagt endast 55 fall av legal abort, som uppenbarligen verkstälts på sistnämnda indikation. Detta antal är, såsom utredningen påpekar, överraskande lågt. Utredningen framhåller såsom en förklaring härtill — förutom en viss benägenhet hos läkarna att föra ifrågavarande fall under rent medicinsk indikation — att läkarna ej ha möjlighet att på ett tillfredsställande sätt pröva det sociala momentet i den blandat social-medicinska indikationen. Antalet legala aborter på social-medicinsk indikation har sedermera ökat något. Under år 1944 redovisades sålunda tillhoppa 28 fall. Motsvarande siffra för år 1945 kan ännu icke med bestämdhet angivas. Hela antalet legala aborter år 1945 utgjorde emellertid cirka 1 630 mot 1 088 under år 1944 och enligt vad som uppgivits från medicinalstyrelsen torde relationen mellan antalet aborter på social-medicinsk indikation och hela antalet legala aborter år 1945 vara ungefär densamma som under år 1944.

Liksom utredningen har jag kommit till den uppfattningen, att lagen blivit tillämpad endast i ett mindre antal av de fall, som åsyftats med nämnda indikation. Detta är ägnat att ingiva betänkligheter ur flera synpunkter. Det är troligt, att åtskilliga kvinnor blivit försatta i stora svårigheter och att många av dem råkat i händerna på okunniga abortörer med stora risker för liv och hälsa. Att så ringa hänsyn tagits till den social-medicinska indikationen kan lätt medföra en minskad benägenhet hos det abortsökande klientelet att överhuvud taget vända sig till läkare. De abortsökande kvinnorna måste känna, att de vid sådana hänvändelser för prövning i den lagstadgade ordningen verkligen möta förståelse för konfliktläget.

Om en ändrad praxis skall komma till stånd, synes emellertid ej tillfyllest att vidtaga allenast en ändring i fråga om prövningsförfarandet. I likhet med vad som uttalats i ett par yttranden anser jag, att lagens beskrivning av den social-medicinska indikationen är allför knapphändig för att kunna tjäna till verklig ledning. Ett förtydligande torde vara synnerligen önskvärt och därvid torde även böra övervägas att något vidga nämnda indikation utöver vad som närmast varit avsett vid tillkomsten av lagen.

Enligt gällande lydelse av 1 § 1) i lagen må havandeskap avbrytas, när barnets tillkomst skulle på grund av sjukdom, kroppsfel eller svaghet hos kvinnan medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Därvid avses enligt uttalanden i förarbetena med uttrycken »sjukdom» och »kroppsfel» fall av medicinsk och med uttrycket »svaghet» fall av blandat social-medicinsk indikation. Att frågan om förhandenvaron av en svaghet hos kvinnan av beskaffenhet att medföra i lagrummet angiven fara rimligtvis icke kan bedömas utan hänsyn till de sociala förhållanden, varunder hon lever, synes mig visserligen uppenbart. Det kan dock icke förnekas att sammanförandet av den medicinska och den blandat social-medicinska indikationen under en bestämning samt avsaknaden av varje närmare beskrivning av sistnämnda indikation kan föranleda åtskilliga läkare att förbise det sociala momentet i denna och att därför avslå en väl motiverad ansökan om abort på dylik indikation.

Jag vill särskilt framhålla, att orden »barnets tillkomst» närmast leda tanken på att själva födseln förutsättes vara orsaken till den allvarliga fara för kvinnans liv eller hälsa varom lagrummet talar, medan avsikten varit att även den framtida vården om barnet skulle komma i betraktande. Även uttrycket »allvarlig fara för hennes liv eller hälsa» synes mig ägnat att leda till alltför stränga krav på en mycket akut fara för kvinnan. Att en mera långsam nedslitning av kvinnans krafter skulle inbegripas är icke lätt att utläsa.

Det synes mig påkallat att, utöver den indikation som upptagits under 1 § 1), införa en särskild social-medicinsk indikation. Detta tillägg synes mig icke böra föranleda att ordet »svaghet» uteslutes ur det nuvarande stadgandet under 1). De fall av social-medicinsk indikation, som närmast motsvara den nuvarande lydelsen av denna punkt, torde ofta stå de rent medicinska indikationerna så nära, att det får anses vara en fördel att sammanhålla dem under ett gemensamt stadgande. Nuvarande lydelsen av ifrågavarande punkt ansluter också till lydelsen av motsvarande indikation i steriliseringslagen. Det är därför olämpligt att i samband med införande av en tilläggsbestämmelse inkräkta på tillämpningsområdet för den nuvarande första punkten i 1 § lagen om avbrytande av havandeskap.

Den särskilda bestämmelse, som jag ansett behöflig, bör söka karaktärisera sådana fall av social-medicinsk indikation, där tvekan nu kan råda om de gå in under lagen men möjlighet till abort synes böra finnas. Såsom jag förut antytt, anser jag, att man härvid kan gå något utöver vad som närmast varit avsett vid lagens tillkomst. De medicinska krav, som enligt den nuvarande bestämmelsen uppställas, böra alltså något avtrubbas, samtidigt som det sociala momentet understrykes starkare. I det förra hänseendet har det synt mig lämpligt att i den nya bestämmelsen undvika ett uttryck, som kan anses innebära krav på någon akut fara för kvinnan, och i stället använda någon bestämning, som direkt för tanken på en mera långsam nedslitning av hennes krafter. Vidare har jag ansett behöfligt utmärka, att man icke skall taga hänsyn enbart till vad barnets födsel innebär för kvinnan utan, minst lika mycket, även till de omsorger och den arbetsbörda, som barnet för framtiden kan antagas vålla henne. Vad åter angår de sociala skäl, som skola motivera att avbrytande av havandeskapet må ske, trots att i och för sig tillräckliga medicinska skäl ej föreligga, har jag ansett dem böra utmärkas genom angivande att åtgärden skall framstå som motiverad när hänsyn tages jämväl till kvinnans levnadsomständigheter. Genom införande av en sådan särskild indikation som nu angivits vinner man självfallet samtidigt, att tillåtligheten av havandeskapets avbrytande i de något mera medicinskt betonade fall, som närmast avsetts med uttrycket »svaghet» i första punkten, blir fullt tydlig.

I enlighet med dessa överväganden vill jag föreslå, att efter första punkten i 1 § av lagen såsom andra punkt upptages ett stadgande att havandeskap må avbrytas, när det eljest med hänsyn jämväl till kvinnans levnadsomständigheter kan antagas, att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle all-

varligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om detsamma. Det är tydligt, att en sålunda bestämd social-medicinsk indikation ställer mindre krav på att kvinnan redan vid tiden för ingreppet skall vara nedsatt till hälsan än den första punkten i paragrafen. Uppmärksamheten har i stället riktats mera på den framtida utvecklingen.

Jag har icke ansett det tillrådligt att i detta sammanhang upptaga någon rent social indikation för avbrytande av havandeskap. Det synes ej lämpligt att överväga en sådan åtgärd innan någon tids erfarenhet vunnits av de social-ekonomiska välfärdsåtgärder, som på förslag av befolkningsutredningen redan genomförts eller som komma att genomföras inom den närmaste tiden. Jag vill nu endast framhålla, att det är förenat med särskilt stora svårigheter att finna någon avgränsning av de fall, då avbrytande av havandeskap skulle kunna anses motiverat av rent sociala skäl.

I detta sammanhang må upptagas en särskild fråga som berörts i yttrandena. Enligt lagen om sterilisering må sterilisering äga rum, om någon på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själverksamheten eller ock på grund av asocialt levnadssätt prövas vara för framtiden uppenbart olämplig att handhava vårdnaden om barn. Beträffande personer som föra ett asocialt levnadssätt motiveras denna bestämmelse därmed, att ett dylikt levnadssätt ofta sammanhänger med psykisk undermålighet även om denna icke alltid kan ådagaläggas. I de av medicinalstyrelsen och professor von Hofsten avgivna yttrandena har nu framhållits, att det vore önskvärt, att havandeskap kunde avbrytas på motsvarande indikation. De skäl, som kunna åberopas härför, synas också beaktansvärda. Den psykiska abnormiteten hos ifrågavarande kategori kvinnor torde ofta vara ärftlig. Där så är fallet föreligger visserligen möjlighet att avbryta havandeskapet på eugenisk indikation men det kan möta svårigheter att påvisa förhandenvaron av dylika arvsanlag. Å andra sidan synes det vara förenat med vissa vådor att medgiva abort endast på den grund att kvinnan är uppenbart olämplig att handhava vårdnaden om barn. Det är icke tilltalande att ställa dem som föra ett asocialt levnadssätt i gynnsammare ställning när det är fråga om att erhålla abort, och samhället saknar icke möjlighet att omhändertaga barnet. Beträffande sterilisering föreligger ej skäl till samma farhågor, då benägenheten att frivilligt underkasta sig sterilisering är ganska ringa. Jag har därför icke ansett mig böra biträda nu berörda önskemål.

Med anledning av den av mig förordade nya andra punkten i 1 § bör den nuvarande andra punkten, som handlar om avbrytande av havandeskap av humanitära skäl efter våldtäkt o. d., upptagas som tredje punkt i paragrafen.

Enligt den nuvarande tredje punkten i paragrafen, som bör upptagas som fjärde punkt, må havandeskap avbrytas, när med skäl kan antagas att kvinnan eller det väntade barnets fader genom arvsanlag kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom, sinnesslöhet eller svår kroppslig sjukdom. I sitt yttrande över abortkommitténs förslag, som upptog enahanda bestämmelse, hemställde befolkningskommissionen, att kommittéförslaget på denna punkt måtte undergå vissa jämkningar i syfte att bringa lagen i överens-

stämmelse med ett av kommissionen tidigare avgivet lagförslag rörande sterilisering, vari arvshotet hänförts till sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller annan sjukdom eller lyte av betydenhet. Dåvarande departementschefen framhöll emellertid, att den av kommissionen ifrågasatta jämkningen borde anstå till en blivande reformering av steriliseringslagstiftningen. I den nya lag om sterilisering som genomfördes år 1941 upptogs ett stadgande, enligt vilket sterilisering medgives om någon med skäl kan antagas komma att genom arvsanlag på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag.

Svåra kroppsliga missbildningar, vilka icke bruka räknas såsom sjukdomar i vanlig mening, synas mig, under förutsättning att de kunna antagas komma att genom arvsanlag överföras på avkomlingar, utan tvekan böra inbegripas jämväl i den eugeniska indikationen för abort. Att dylika missbildningar i förevarande avseende äro att jämställa med sjukdom torde även ha varit abortkommitténs mening. För att tydligt utmärka detta synes, såsom tidigare förutsatts och även framhållits i vissa yttranden över befolkningsutredningens betänkande, stadgandet böra ändras så att överensstämmelse vinnes med motsvarande stadgande i steriliseringslagen.

Beträffande den tid inom vilken havandeskapet må avbrytas stadgas i 1 § andra stycket att ingreppet, när det sker på annan grund än sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan, ej må företagas efter havandeskapets tjugonde vecka. I abortkommitténs preliminära förslag drogs gränsen för legalt avbrytande av havandeskap på däri upptagna indikationer vid utgången av tjugufjärde veckan. Kommittén anförde till stöd härför bland annat, att ingreppet givetvis icke finge göras vid en tidpunkt, då fostret hunnit så långt i sin utveckling att det kunnat förbliva vid liv. Då den tidpunkt, vid vilken fostrets livsduglighet inträdde, i allmänhet beräknades till slutet av tjuguaåttonde veckan, borde med beaktande jämväl av risken för misstag i fråga om beräkningen av havandeskapstiden gränsen icke sättas senare än vid utgången av tjugufjärde veckan. Förslaget biträdades av bland andra medicinalstyrelsen, lärarkollegiet vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet och svenska lasarettsläkareföreningen. Däremot uttalade sig medicinska fakulteten vid universitetet i Lund för att gränsen skulle dragas vid tjugonde veckan. Fakulteten framhöll, att man, därest förslaget godkändes, riskerade att fostret vid tiden för ingreppet visade livstecken, om det än ej vore livsdugligt. Samma ståndpunkt intogs av Sveriges läkarförbund. Med hänsyn till de erinringar som sålunda framförts mot förslaget stannade kommittén i sitt slutliga förslag för en gränsdragning vid utgången av tjugonde veckan. Till denna ståndpunkt anslöt sig jämväl dåvarande departementschefen utom såvitt angick de rent medicinska indikationerna.

I de yttranden, som medicinalstyrelsen och professor von Hofsten avgivit över befolkningsutredningens betänkande, förordas, att ifrågavarande gräns skall dragas vid utgången av den tjugufjärde veckan. Medicinalstyrelsen föreslår alternativt, att styrelsen skall erhålla befogenhet att i trängande fall medgiva ingreppet efter utgången av tjugonde veckan.

Även om gränsen skulle dragas vid tjugufjärde veckan, torde tillräcklig trygghet föreligga mot att fostret vid tiden för ingreppet kunnat födas vid liv. Såsom uttalades i yttranden över abortkommitténs preliminära förslag kan emellertid fostret vid utgången av tjugufjärde veckan ha nått en sådan utvecklingsgrad att det visar livstecken. Fostret kan till och med tänkas föra en egen tillvaro en eller annan dag. Att på ett dylikt stadium verkställa ingreppet bör såvitt möjligt undvikas. En generell utsträckning av tiden för ingreppets utförande torde därför icke böra vidtagas. Jag vill särskilt framhålla, att en sådan utsträckning av tiden kan befaras medföra en allmän försening av åtgärden till inemot utgången av den längre tidsfristen. Å andra sidan är det angeläget att skapa en möjlighet att göra undantag från huvudregeln. Fall kunna otvivelaktigt förekomma, då skälen för avbrytande av havandeskap äro så starka att ingreppet trots de anförda betänkligheterna bör få företagas intill utgången av tjugufjärde veckan. Hit höra främst vissa fall av eugenisk indikation, exempelvis då fråga är om sinnessjuka eller sinnesslöa kvinnor. Beträffande dessa kvinnor tillkommer såsom ett ytterligare skäl för gränsens framflyttande, att havandeskapet icke sällan torde vara långt framskridet, då frågan om abortframkallning uppkommer. Att begränsa undantaget till dylika fall torde dock icke vara påkallat. Befogenheten att medgiva undantag torde lämpligen böra anförtros medicinalstyrelsen.

På grund av vad nu anförts finner jag mig böra förordna, att till 1 § andra stycket fogas en bestämmelse om rätt för medicinalstyrelsen att, då särskilda skäl äro därtill, medgiva ingreppets utförande intill utgången av havandeskapets tjugufjärde vecka.

Vad härefter angår *prövning* förfarandet finner jag, i likhet med befolkningsutredningen, att medicinalstyrelsen bör erhålla större befogenheter i fråga om meddelande av tillstånd till avbrytande av havandeskap. Särskilt i fråga om tillämpningen av den nya social-medicinska indikationen torde det vara av betydelse att styrelsen får tillfälle att ingripa.

Befolkningsutredningens förslag om införande av rätt för kvinnan att besvära sig hos medicinalstyrelsen, därest läkare vägrat utfärda utlåtande att förutsättningarna för avbrytande av havandeskap äro förhanden, torde dock vara mindre lämpligt ur praktisk synpunkt. Tiden torde nämligen i allmänhet icke medgiva att prövning äger rum i två instanser. De fördelar utredningen velat ernå genom det föreslagna besvärsförfarandet synas lika väl kunna vinnas, om man medgiver kvinnan rätt att direkt vända sig till medicinalstyrelsen. Att kvinnan skulle få möjlighet att själv välja, huruvida hon vill vända sig till styrelsen eller till läkare, synes mig icke kunna väcka några betänkligheter. Jag vill alltså föreslå, att medicinalstyrelsen — som för närvarande har att pröva frågor om avbrytande av havandeskap på eugenisk indikation och när kvinnan saknar förmåga att lämna giltigt samtycke — erhåller befogenhet att direkt pröva ansökan om abort även i andra fall. Givetvis bör denna befogenhet föreligga även om kvinnan förut vänt sig till läkare och därvid fått avslag. Jag vill påpeka, att genom den nu föreslagna

bestämmelsen skulle vinnas en särskild fördel av ganska stor betydelse. Såsom påpekas i professor von Hofstens yttrande nödgas styrelsen för närvarande visa ärendet från sig, om den vid prövning av abortansökan skulle finna, att kvinnan äger förmåga att lämna giltigt samtycke till åtgärden och fråga ej är om eugenisk indikation. Kvinnan tvingas härigenom att vända sig till läkare för prövning av ärendet. Härav föranlett dröjsmål med ärendets avgörande kan medföra, att den tid, inom vilken ingreppet må utföras, försittes. Denna olägenhet skulle bortfalla, därest det av mig förordade förslaget genomföres.

Det kan möjligen vara föremål för delade meningar, huruvida den föreslagna utvidgningen av medicinalstyrelsens prövningsrätt bör avse endast blandat social-medicinska fall eller jämväl rent medicinska och humanitära indikationer. För egen del finner jag mig böra förorda det senare alternativet. Gränsen mellan rent medicinska och blandat social-medicinska fall torde nämligen, såsom jag tidigare anmärkt, ofta vara svår att draga. En olikhet i utformningen av prövningsförfarandet måste därför i dessa fall te sig konstlad och i praktiken medföra stora olägenheter. Vad åter angår de humanitära indikationerna synas dessa med hänsyn till arten av de omständigheter som utgöra föremål för prövningen vara särskilt väl ägnade att prövas av en central instans. Jag förordar alltså, att en ändring av denna innebörd vidtages i 4 § första stycket.

I de fall då prövningen för närvarande ankommer på medicinalstyrelsen skall enligt den för styrelsen gällande instruktionen ärendena prövas av styrelsens rättspsykiatriska nämnd. Därest styrelsens prövningsrätt utvidgas till att omfatta jämväl medicinska, social-medicinska och humanitära indikationer oavsett vederbörandes rättskapacitet, synes det emellertid önskvärt med en förstärkning av framförallt den sociala sakkunskapens inflytande på ärendenas avgörande. Denna fråga läser därför böra uppmärksammas i samband med den omorganisation av medicinalstyrelsen varom utredning pågår.

Jag övergår härefter till frågan, i vad mån fosterfördrivning bör vara kriminaliserad. Av vad jag förut anfört framgår, att jag icke för närvarande är beredd att upptaga detta spörsmål i hela dess vidd. Den klyfta, som otvivelaktigt förefinnes mellan lagens ståndpunkt och uppfattningen inom breda befolkningslager, synes emellertid göra det angeläget att undersöka, om icke en viss jämkning kan vidtagas i fråga om kvinnans straffansvar, trots att fosterfördrivningens straffbarhet i princip bibehålles. Att en dylik jämkning skulle motsvara den nuvarande rättsuppfattningen får också starkt belägg i den nästan regelmässiga tillämpningen av villkorlig dom för kvinnorna.

I några yttranden har förordats, att man skulle införa möjlighet till åtalseftergift även i fråga om andra kvinnor än dem som vid brottets begående ej fyllt 18 år och alltså omfattas av den särskilda lagstiftningen härom för unga brottslingar. En sådan befogenhet kan måhända te sig naturlig. Vid närmare övervägande torde man emellertid icke kunna undgå den slutsatsen, att det här i själva verket är fråga om en straffrihetsregel. Det kan vid sådant för-

hållande bliva stötande, om tillämpningen skulle helt ankomma på åklagarna och domstolarna skulle vara utestängda från möjligheten att fria från straff i de fall, då de finna skäl därtill. Väl ha i samband med den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrotten införts bestämmelser, som låta åklagarmakten ensam handhava tillämpningen av vissa regler, vilka i själva verket ha samma syfte som en straffrihetsregel. Men det gällde i dessa fall att från åtal utesluta mera obetydliga förseelser, som man icke genom själva brottsbeskrivningarna lyckats undantaga från straffbarhet. Att låta åklagarna avskilja bagatellförseelser var icke förenat med några större betänkligheter. I fråga om fosterfördrivning är förhållandet ett helt annat. Detta brott är ju ur allmän synpunkt av den största betydelse, ehuru straffrihet med hänsyn till konfliktläget och andra omständigheter kan vara motiverad. Om prövningen likväl skulle läggas helt hos åklagarmakten, vore det önskvärt att städse underställa frågan justitiekanslerns prövning för att sålunda sörja för en enhetlig praxis. En sådan centralisering torde dock av praktiska skäl icke kunna genomföras.

Jag har med hänsyn härtill i stället för att föreslå en regel om åtalseftergift ansett mig böra upptaga det förslag, som abortkommittén på sin tid framlade om att straffrihet skulle kunna inträda vid synnerligen mildrande omständigheter. Härigenom skulle domstolen erhålla befogenhet att diskretionärt pröva, huruvida gärningen skall anses straffbar. Detta innebär, såsom lagrådet anmärkte i sitt yttrande över abortkommitténs förslag, en för svensk straffrätt ny princip. Jag vill emellertid framhålla, att i straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten upptagits flera fall, där en i princip straffbar gärning skall gå fri från straff, om brottet är ringa. Mot en straffrihetsregel för vissa fall av fosterfördrivning har anförts att kvinnorna genom prövningens förläggande till domstol skulle utsättas för en offentlighet, som kunde tillfoga dem ett onödigt lidande. Även om denna invändning har ett visst berättigande, får dess betydelse dock icke överdrivas. Till en början är nämligen att märka, att ett beslut om åtalseftergift också bör föregås av en undersökning av kvinnans personliga förhållanden och att fallet redan härigenom erhåller en viss publicitet. Men dessutom vill jag framhålla, att även en bestämmelse, som stadgar straffrihet under vissa omständigheter, ger åklagaren viss rätt att underlåta åtal. Om nämligen åklagaren är övertygad att domstolen skall fria från straff, får han enligt allmänt processuella regler anses befogad att underlåta att väcka ansvarstalan. Av vad nu sagts framgår å andra sidan, att åklagaren icke äger att i strid mot den vid domstolarna rådande rättstillämpningen underlåta åtal, därför att han personligen är av annan uppfattning än den som vunnit burskap i rättspraxis. Det bör dock medgivas, att omständigheterna i olika fall måste antagas vara så skiftande, att det icke alltid är lätt att av föregående avgöranden draga några bestämda slutsatser. För att åklagarnas tillämpning av straffrihetsregeln skall bliva omdömesgill torde den böra vara underkastad samma föreskrifter som prövningen av åtalseftergift för ungdomliga lagöverträdare. Den bör alltså i regel omhänder-

havas av överåklagare och underkastas viss uppgiftsskyldighet till justitiekanslern.

Det är knappast möjligt att mera uttömmande beskriva de fall, då omständigheterna böra anses vara synnerligen mildrande och straffrihet sålunda enligt den nyss förordade bestämmelsen är motiverad. Man kan dock framhålla vissa typfall, ehuru exemplifieringen måste bli ofullständig. Till en början torde kunna angivas sådana fall, då avbrytande av havandeskapet varit motiverat enligt gällande lag, ehuru kvinnan icke haft kännedom om denna eller trots sig icke kunna vinna framgång i den lagstadgade ordningen. Att hon må ha utsatt sig själv för väsentligt större risk än om aborten utförts av läkare kan icke vara giltigt skäl att ådöma henne straff för fosterfördrivning. Vidare är det enligt min mening klart, att en kvinna som sett sig hotad av verklig ekonomisk nöd bör åtnjuta straffrihet, oavsett att lagstiftaren med hänsyn till de samhällets hjälpåtgärder som stå eller komma att stå till buds icke velat generellt godkänna en sådan indikation. Erfarenheten har nämligen givit vid handen, att det tar lång tid innan kunskapen om hjälpmöjligheterna hinner tränga igenom, och för bedömande av kvinnans straffbarhet är det givetvis av största betydelse vad hon själv i det särskilda fallet haft för kunskap och uppfattning därom. En annan situation som kan motivera straffrihet är, att kvinnan utsatts för påtryckningar av mannen eller anhöriga som förmått henne att fördriva fostret. Det kan ofta icke begäras, att kvinnan skall i de ömtåliga månaderna efter det hon blivit havande kunna stå emot direkt påverkan till abort av sina närmaste. Man kan till och med ifrågasätta, huruvida icke enbart likgiltighet hos hennes omgivning och frånvaron av positivt stöd i hennes situation kan anses vara så mildrande för henne att straffrihet är motiverad. Detta synes mig dock i regel vara att gå för långt. I vad mån s. k. konventionella skäl för abort kunna motivera straffrihet är tveksamt. Man torde emellertid icke kunna bortse från att en kvinna som väntar barn utom äktenskap emellanåt kan vara oförmögen att bära den psykiska press, som hon med rätt eller orätt känner med anledning av havandeskapet. Sådana fall äro emellanåt så utpräglade att de äro att hänföra under medicinsk indikation. Även om depressionen ej är så djup som härvid förutsättes, torde straffrihet stundom kunna vara motiverad.

Vad särskilt angår det fallet att kvinnan är mycket ung — jag tänker närmast på dem som äro under 18 år — kan det uppenbarligen vara välgrundat, att hon befrias från det lidande som lagföringen innebär. Härvid bör åklagaren emellertid noga överväga, huruvida icke åtalsetergift i verklig mening i sådant fall bör komma till användning. Detta institut ger nämligen vissa möjligheter att omhändertaga och påverka kvinnan i rätt riktning, vilket den här föreslagna straffrihetsregeln icke ger. Ett omhändertagande av kvinnan kan tydligen, när hon är mycket ung, vara av påtagligt värde, medan det i regel icke torde vara varken påkallat eller ändamålsenligt att med anledning av fosterfördrivning vidtaga några sådana åtgärder mot kvinnor i mera mogen ålder.

Vissa skäl kunna anföras för att i ömmande fall utsträcka straffriheten till att omfatta även vissa medhjälpare till kvinnan. Till denna kategori höra de som handlat av medkänsla eller under inflytande av samma motiv som kvinnan. De humanitära skäl, som motivera straffrihet för kvinnan, göra sig dock icke gällande med samma styrka beträffande dessa medhjälpare. En regel om straffrihet för medhjälpare synes mig också kräva en grundligare omprövning av förutsättningarna för straffbarhet överhuvud enligt 14 kap. 27 §. Med hänsyn härtill läser straffriheten för närvarande böra begränsas till att avse endast kvinnan själv. Då straffrihetsregeln bör införas i 14 kap. 26 § och medhjälpare åt kvinnan dömas enligt 27 §, torde något missförstånd på denna punkt icke behöva uppkomma. Utan särskilt stadgande läser vara klart, att straffrihetsregeln är tillämplig jämväl vid försök till brott mot 26 § (jfr 28 a §).

Enligt abortkommitténs förslag skulle kvinnan vara straffri i ytterligare ett fall, nämligen då gärningen utfördes av legitimerad läkare. Till stöd härför anförde kommittén, att en sådan bestämmelse skulle vara av betydelse för att befordra hänvändelse till läkare av varje kvinna, som umgicks med planer att avbryta sitt havandeskap. Tillika åberopades bland annat, att kvinnan, sedan hon för utverkande av abort anlitat läkare, icke borde göras ansvarig för de åtgärder, som i anledning därav företoges av denne. Även om vad kommittén sålunda anfört icke kan fränkännas ett visst fog, anser jag mig ej kunna förorda att en dylik bestämmelse upptages i lagen. Såsom lagrådet anmärkte i sitt yttrande över kommitténs förslag torde man nödgas räkna med att enstaka läkare av olika motiv kunna vara villiga att sträcka sin medverkan till abort utom lagens rāmärken och att en bestämmelse som den föreslagna därför skulle leda till att kvinnorna i ökad omfattning komme att vända sig till dessa läkare, särskilt i fall då andra läkare tidigare ställt sig avvisande. Mot den föreslagna bestämmelsen kan vidare, såsom lagrådet påpekade, ur principiell synpunkt anmärkas, att därest en kvinna, i klart medvetande att hennes begäran om abort saknar stöd av lag, hos läkare utverkar åtgärdens företagande, straffrihet för henne ej kan anses böra inträda av den anledningen att hon vänt sig till en läkare och ej till en kvacksalvare.

Abortkommittén upptog i sitt förslag jämväl en bestämmelse om att i synnerligen mildrande fall skulle få dömas till böter enligt 14 kap. 26 §, under det att paragrafen eljest endast upptager fängelse i straffskalan. Tillräcklig anledning härtill torde icke föreligga, då böter synas vara ett otjänligt straff för ett sådant brott som fosterfördrivning. Jag har därför icke upptagit detta förslag.

De ändringsförslag, som i övrigt framkommit i remissyttrandena, har jag icke funnit böra föranleda någon åtgärd i detta sammanhang.

De nya bestämmelserna torde böra träda i kraft den 1 juli 1946.»

Lagrådet.

Lagrådet, som den 8 mars 1946 avgav yttrande över de till lagrådet remitterade lagförslagen, anförde vid 1 § i *förslaget till lag angående ändring i lagen om avbrytande av havandeskap* följande:

»Den erfarenhet, som vunnits vid tillämpningen av 1938 års lag, synes ha ådagalagt behov av ett förtydligande av lagtexten och någon utvidgning av den social-medicinska indikationen för avbrytande av havandeskap. Mot de riktlinjer, efter vilka föredragande departementschefen sökt lösa denna fråga, är intet att erinra. Vissa svårigheter möta emellertid att avfatta ett stadgande i ämnet så, att det lämnar erforderlig ledning vid lagtillämpningen. Det är tydligen påkallat att angiva, att även sociala förhållanden skola beaktas vid prövningen av förutsättningarna för det ingripande, som här avses. Å andra sidan gäller det att begränsa stadgandet på sådant sätt, att det icke kan tagas till intäkt för icke önskvärda åtgärder. De under 1 § 2) föreslagna bestämmelserna synas i stort sett väl avvägda. Emellertid skulle de valda ordalagen, som innefatta anslutning till föregående moment i paragrafen, kunna tolkas så, att ingripande enligt 2) får ske endast om sjukdom, kroppsfel eller svaghet förefinnes hos kvinnan. En dylik tolkning skulle leda till en icke åsyftad inskränkning av den social-medicinska indikationen under 2). Vad nu anmärkts avhjälpes och ett förtydligande vinnes, om stadgandet finge sådan avfattning, att havandeskap må avbrytas, när med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas, att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet.»

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 26 § strafflagen föranledde följande uttalanden av lagrådet:

»Departementschefen har förklarat, att han icke är beredd att i hela dess vidd upptaga frågan i vad mån fosterfördrivning bör vara kriminaliserad. I stället föreslår han ett stadgande av innehåll, att kvinna, som gjort sig skyldig till fosterfördrivning, må befrias från straff, när omständigheterna äro synnerligen mildrande. Till ett stadgande av denna art finnes icke någon motsvarighet i gällande rätt. Såsom i lagrådsremissen påpekats, ha väl i straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten upptagits fall, där en i princip straffbar gärning skall gå fri från straff, om brottet är ringa, men då det därvid väsentligen är fråga om att från objektiva synpunkter bedöma brottshandlingens svårhetsgrad, kan en sådan regel icke direkt jämföras med den nu föreslagna. Emellertid upp bäres förslaget av så vägande skäl, att åt de principiella betänkligheterna ej bör tillmätas avgörande betydelse. Departementschefen har närmare angivit den innebörd, som det föreslagna stadgandet enligt hans mening bör äga. Till vad sålunda anförts uttalar lagrådet sin anslutning. Det förtjänar understrykas, att stadgandet icke bör tillämpas, med mindre omständigheterna med fog kunna betecknas såsom synnerligen mildrande. Därest detta icke beak-

tas, föreligger risk för att lagändringen leder till en utveckling, som undergräver grundvalen för gällande lag och föregriper en framtida lösning av spørgsmålet om fosterfördrivningens straffrättsliga behandling.

I motiveringen behandlas även frågan, huruvida vid fosterfördrivning möjlighet bör finnas att eftergiva åtal även i fråga om andra kvinnor än dem, som omfattas av den särskilda lagstiftningen om åtalseftergift beträffande unga förbrytare. Departementschefen har avvisat tanken på en vidgad användning av åtalseftergift och i stället förordat det nyss omförmälda stadgandet, att kvinna må frias från straff, därest omständigheterna äro synnerligen mildrande. Härjämte har han framhållit, att även en bestämmelse, som stadgar straffrihet under vissa omständigheter, gäve åklagaren viss rätt att underlåta åtal. Om nämligen åklagaren vore övertygad, att domstolen skulle fria från straff, finge han enligt allmänt processuella regler anses befogad att underlåta att väcka ansvarstalan. Detta uttalande kan icke anses överensstämma med vedertagen uppfattning. Svensk straffprocessrätt bygger alljämt på legalitetsprincipen. Åklagaren är således — bortsett från de fall, då eftergift av åtal enligt särskilt stadgande kan förekomma — pliktig att väcka åtal så snart sannolika skäl föreligga att den misstänkte gjort sig skyldig till brottet. Däremot kan det ej tillkomma honom att pröva, huruvida den skyldige med hänsyn till mildrande omständigheter bör frias från straff. Önskar man i fall, varom nu är fråga, bereda åklagaren möjlighet att underlåta åtal, synes antingen åt bestämmelsen i förevarande paragraf böra givas det innehållet, att kvinnan under synnerligen mildrande omständigheter skall vara fri från straff, eller ock böra uttryckligen föreskrivas, att åklagaren, då dylika omständigheter föreligga, äger eftergiva åtal. Det förra alternativet skulle få större räckvidd än det framlagda förslaget, och en sådan utvidgning av det straffria området kan icke tillstyrkas. Mot det senare alternativet kunna, såsom departementschefen framhållit, resas sådana betänkligheter, att ej heller denna lösning synes böra förordas.»

Propositionen.

I propositionen har departementschefen vidtagit den av lagrådet förordade jämkningen i *förslaget till lag angående ändring i lagen om avbrytande av havandeskap*. Med anledning av lagrådets uttalanden i fråga om *förslaget till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 26 § strafflagen* har departementschefen anfört följande:

»För egen del vill jag erinra, att såsom även lagrådet understrukit någon sådan bestämmelse som den av mig föreslagna icke förut finnes i strafflagen. Det är därför svårt att bestämt säga, om den ena eller andra tillämpningen av åtalsreglerna på detta nya fall är riktig. Då lagrådet icke för sin del velat ansluta sig till den tolkningsregel som jag angivit, torde straffrihetsregeln i stället böra jämkas så att den kommer att innehålla, ej att kvinnan *må* frias utan att hon *skall* frias från straff under synnerligen mildrande omständig-

heter. Med denna lydelse äger som nämnts åklagaren även enligt lagrådets uppfattning underlåta åtal, när omständigheterna äro synnerligen mildrande. Några betänkligheter mot den obetydliga utvidgning av det straffria området som må ligga i den ändrade lydelsen hyser jag icke.»

Motionerna.

I motionerna erinras inledningsvis att abortframkallning på sociala indikationer icke är medgiven enligt gällande lagstiftning och att befolkningsutredningen, som ställt sig avvisande mot förslaget att införa rätt till abort på dylika indikationer, i stället förordat ett mera effektivt utnyttjande av möjligheten till abort på blandat social-medicinska indikationer genom införande av en klagorätt för kvinna, som vägrats abort. Härefter anföres i motionerna vidare:

Propositionen ansluter sig till denna uppfattning, att man bör söka effektivisera utnyttjandet av de blandat social-medicinska indikationerna men icke införa rent sociala indikationer. Beträffande de senare uttalar sålunda departementschefen, »att det är förenat med särskilt stora svårigheter att finna någon avgränsning av de fall, då avbrytande av havandeskap skulle kunna anses motiverat av rent sociala skäl». Propositionen anvisar emellertid ett annat medel för syftets förverkligande än det av befolkningsutredningen föreslagna. Vid sidan av de medicinska och blandat social-medicinska indikationer, som återfinnas i lagens 1 § 1), föreslås införandet i ett nytt moment 2) av en särskild social-medicinsk indikation.

Departementschefen avser härmed att karakterisera sådana fall av social-medicinsk indikation, där tvekan nu kan råda om de gå in under lagen men möjlighet till abort synes böra finnas. Han framhåller emellertid samtidigt, att man härvid kan gå något utöver vad som närmast varit avsett vid lagens tillkomst. De medicinska kraven avtrubbas och det sociala momentet understrykes starkare än hittills. Hänsyn skall sålunda tagas inte bara till kvinnans fysiska och psykiska krafter vid barnets födelse, eller då prövningen sker, utan även till *den framtida utvecklingen*. Någon akut fara behöver icke föreligga. Bedömningen skall vidare ske med hänsynstagande till kvinnans *levnadsomständigheter*.

Det synes mer än sannolikt att denna vaga och tänjbara bestämning av förutsättningarna för abort i realiteten kommer att betyda medgivande av abort på sociala indikationer, ehuru så icke varit avsikten. Faran för en sådan tolkning och tillämpning synes oss uppenbar. Kvinnan kan vid tidpunkten för prövningen av förutsättningarna liksom vid barnets födelse vara fullt frisk och ingreppet grundas på den risk för framtida komplikationer, som hennes levnadsomständigheter, t. ex. svårigheter på arbetsmarknaden, kunna göra sannolik. Såväl ett förutsett ekonomiskt nödläge som faran för psykisk press genom omgivningens konventionella inställning till en ogift moder synas kunna läggas till grund för bedömningen. Det föreslagna mom. 2) i § 1 synes oss därför strida mot det avståndstagande från sociala indikationer, på vilket propositionen i princip bygger och som med sådan styrka hävdats från skilda håll. Det stöd lagen vill giva åt ansvarskänslan för människoliv får icke försvagas. Det föreslagna tillägget i § 1 bör därför inte göras.

Lagförslaget upptar vidare (§ 1, sista stycket) möjlighet för medicinalstyrelsen att på särskilda skäl medgiva abortingrepp även på annan grund än sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan under tiden från havandeskapets tju-

gonde intill utgången av dess tjugufjärde vecka. I ett yttrande av professor von Hofsten framhålles, att ett påfallande stort antal ansökningar inkomma till medicinalstyrelsen kort tid, ej sällan blott någon dag före utgången av den tjugonde veckan. Departementschefen framhåller emellertid, att fostret vid utgången av tjugufjärde veckan kan ha nått en sådan utvecklingsgrad, att det visar livstecken, och hävdar, att man såvitt möjligt bör undvika ingrepp på ett dylikt stadium. Det bör nämligen icke bortses från att ju mera utvecklat fostret är, ju mera motbjudande är abort annat än på tvingande skäl.

Departementschefen understriker också att en sådan utsträckning av tiden kunde befaras medföra *en allmän försening av åtgärden till inemot utgången av den längre tidsfristen*. Även en undantagsbestämmelse som den föreslagna kan emellertid medföra en anhopning av ansökningar till tidpunkten för fristens utgång. Syftet med bestämmelsen synes kunna vinnas, därest man medger ingrepp intill utgången av tjugufjärde veckan endast *under förutsättning att ansökan ingivits före utgången av tjugonde veckan*.

Propositionen upptager jämväl förslag till lag om ändrad lydelse av 14 kap. 26 § strafflagen, innebärande ovillkorlig straffrihet för kvinnan, därest omständigheterna äro synnerligen mildrande. Men därutöver skulle den föreslagna formuleringen även innebära, att åklagaren erhöle viss rätt att underlåta åtal. Hæremot måste starka betänkligheter resas. Lagrådet har icke kunnat tillstyrka en formulering av denna innebörd. Den bör ersättas av följande formulering, sammanfallande med det till lagrådet remitterade förslaget: »äro omständigheterna synnerligen mildrande, må hon från straff frias».

Motionerna utmynna, som ovan framhållits, i en hemställan, att riksdagen vid behandlingen av förevarande proposition måtte beakta de synpunkter, som kommit till uttryck i motionerna.

Utskottet.

Enligt 1 § abortlagen i gällande lydelse må havandeskap avbrytas på medicinska, blandat social-medicinska, humanitära eller eugeniska indikationer. Medicinsk indikation föreligger när på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Till blandat social-medicinsk indikation hänföras fall i vilka barnets tillkomst med hänsyn till svaghet hos kvinnan skulle medföra en sådan fara. Med begreppet svaghet åsyftas enligt förarbetena »utsläpade mödrar» och liknande fall. Rent sociala indikationer — ekonomisk nöd, »social vanära» och dylikt — utgöra däremot icke laglig grund för abortframkallning.

Departementschefen har icke funnit tillrädligt att i förevarande sammanhang förorda införande av någon rent social indikation för avbrytande av havandeskap. Icke heller utskottet anser det lämpligt att nu överväga en sådan åtgärd. Det är uppenbart att de illegala aborterna i första hand böra bekämpas genom att individernas ansvarskänsla stärkes och genom positiva åtgärder till förbättring av de blivande mödrarnas läge. Detta gäller icke minst de ogifta mödrarna. Av mycket stor vikt är därvid att den syn på de ogifta mödrarna som ännu torde finnas på många håll förändras. Frukten för anhö-

rigas ogillande och »samhällets dom» torde mången gång utgöra den egentliga orsaken till att ogifta kvinnor underkasta sig abort. Det måste göras klart för allmänheten att ett utomäktenskapligt barn är lika värdefullt som ett barn i äktenskap. De i lagen om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m. m. upptagna bestämmelserna till skydd för kvinnliga arbetstagare vid havandeskap och barnsbörd gälla även ogifta kvinnor. Det är angeläget att dessa bestämmelser efterlevas och att arbetsgivarna visa förståelse för ogifta barnaföderskor i deras tjänst. Ett särskilt ansvar härutinnan åvilar statliga och kommunala verk och myndigheter. Införandet av lika arvsrätt för utomäktenskapliga och inomäktenskapliga barn skulle också innebära en social förbättring av de ogifta mödrarnas ställning. Förslag om revision av de utomäktenskapliga barnens rättsliga ställning torde föreläggas riksdagen något av de närmaste åren. Även genom upplysning torde det moraliska fördömandet av de ogifta mödrarna kunna motarbetas.

Utskottet har vid ärendets behandling uppmärksammat, att abort på rent sociala indikationer för närvarande icke medges i något främmande land. Huvudmålet för lagstiftningen på förevarande område och för befolkningspolitiken bör självfallet icke heller vara att utvidga möjligheterna till abort på laglig väg utan — såsom redan framhållits — att avskaffa de sociala och ekonomiska missförhållanden, vilka ofta utgöra drivfjädern till kvinnornas önskan att avbryta havandeskap.

Under förarbetena till förevarande proposition har från olika håll uttalats, att avbrytande av havandeskap enligt den nu gällande blandat social-medicinska indikationen icke förekommit i den utsträckning som förutsattes vid bestämmelsens tillkomst. Den erfarenhet, som vunnits vid tillämpningen av 1938 års lag, synes också, såsom lagrådet framhållit, ha ådagalagt behov av ett förtydligande av lagtexten och någon utvidgning av den blandat social-medicinska indikationens tillämpningsområde. För att fylla detta behov föreslås i propositionen upptagande i 1 § abortlagen av en särskild social-medicinsk indikation, enligt vilken abortframkallning medges när med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas, att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet. Någon ändring i utformningen av det nuvarande stadgandet under 1) om rätt till abortframkallning på blandat social-medicinsk indikation ifrågasättes icke.

Den nya social-medicinska indikationen innebär att de medicinska kraven något avtrubbas, medan det sociala momentet understrykes starkare. Det är uppenbarligen förenat med stora svårigheter att angiva dessa olikartade förutsättningar i lagtext på ett sådant sätt att tillämpningsområdet icke blir för snävt och möjlighet till missbruk samtidigt förebygges. I de motioner som väckts i ärendet gives uttryck för farhågan, att den föreslagna bestämmelsen i realiteten kommer att innebära medgivande av abort på sociala indikationer, ehuru så icke varit avsikten. I anledning härav vill utskottet understryka, att bestämmelsen enligt sin ordalydelse icke medger abort på

rent sociala skäl; även medicinska synpunkter skola anläggas vid bedömandet. Därvid förutsättes emellertid icke att sjukdom, kroppsfel eller svaghet förefinnes hos kvinnan vid tiden för ingreppet. I detta hänseende innebär den föreslagna nya indikationen en utvidgning i förhållande till den medicinska och blandat social-medicinska indikationen enligt gällande rätt. En annan utvidgning i tillämpningsområdet ligger däri att hänsyn får tagas ej allenast till den kraftnedsättning, som skulle följa av barnets tillkomst, utan även till de påfrestningar som kunna uppkomma genom vården om barnet. En särskild svårighet erbjuda de icke ovanliga fall då kvinnan råkar i ett av graviditeten betingat mera övergående psykiskt depressionstillstånd. Den föreslagna utvidgade indikationen avser icke sådana fall utan tager, såsom departementschefen framhåller, närmast sikte på en mera långsam nedslitning av kvinnans krafter. Bestämmelsen åsyftar icke heller att möjliggöra abortframkallning i sådana fall då kvinnan skulle utsättas för — eller anse sig utsatt för — »social vanära».

Utskottet har vid sin granskning av det föreslagna stadgandet icke funnit anledning till erinran mot detsamma och ansluter sig även till de riktlinjer för tillämpningen, varåt departementschefen givit uttryck. Utskottet förutsätter därvid att medicinalstyrelsen — som enligt 4 § i förslaget erhåller befogenhet att pröva abortansökan på samtliga indikationer i fråga om såväl rättskapabla som rättsinkapabla kvinnor — kommer att tillämpa den nya indikationen i överensstämmelse med de överväganden, som ligga till grund för det nya stadgandet. Det tillkommer självfallet också styrelsen att med uppmärksamhet följa läkarnas tillämpning av den utvidgade indikationen och att övervaka att abortframkallning icke företages på andra än i lagen angivna skäl.

Den nya indikationen torde komma att medföra att ett antal aborter som nu verkställas vid sidan av lagen framdeles kommer att utföras av legitimerade läkare under iakttagande av laga föreskrifter. Därigenom vinner man att riskerna för kvinnans liv och hälsa bliva väsentligt mindre. Men man vinner framför allt att samhället genom sina organ — sjukhus- och tjänsteläkare, kuratorer, medicinalstyrelsen — kommer i kontakt med en större del av det abortsökande klientelet än för närvarande. Av särskilt värde torde denna möjlighet till kontakt förväntas bliva, sedan den av 1945 års riksdag beslutade kuratorsinstitutionen kommit till stånd och ytterligare utbyggts. Det synes icke uteslutet, att de samhälleliga organen i viss utsträckning skulle kunna förmå de abortsökande kvinnorna att avstå från abort. Erfarenheterna från den sociala kuratorsmottagningen för abortklientel i Stockholm giva vid handen att åtskilliga kvinnor verkligen kunna förmås att avstå från den tilltänkta åtgärden. Läkaren eller kuratorn bör kunna upplysa den abortsökande kvinnan om att många kvinnor, som underkastat sig abort, sedan ångrat sig och beklagat att de icke burit fram det väntade barnet. Det bör också framhållas för abortklientelet att även en legal abort är förenad med vissa risker för kvinnans liv och hälsa. Upplysning bör själv-

fallet lämnas om de sociala och ekonomiska hjälpmöjligheter som stå till buds.

Enligt 1 § andra stycket abortlagen gäller för närvarande, att avbrytande av havandeskap på annan grund än sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan icke får företagas efter havandeskapets tjugonde vecka. I propositionen föreslås ett tillägg till detta stadgande av innehåll att medicinalstyrelsen, när särskilda skäl äro därtill, må medgiva ingreppets utförande jämväl därefter intill utgången av tjugufjärde veckan. Motionärerna ha på anförda skäl förordat att abortingripande under den sålunda utsträckt tiden endast skall få äga rum, om ansökan ingivits före utgången av tjugonde veckan.

Det är uppenbart att abortframkallning i allmänhet bör ske på ett så tidigt stadium av havandeskapet som möjligt. Såväl medicinska som etiska skäl torde kunna åberopas härför. Bestämmelserna i ämnet böra utformas så att abort på andra än rent medicinska indikationer icke får företagas vid en tidpunkt, då fostret uppnått en sådan utvecklingsgrad, att det kunnat födas och förbliva vid liv. Önskvärt är naturligtvis även att ingreppet icke utföres så sent att fostret — även om det icke är livsdugligt — visar livstecken, vilket kan inträffa vid utgången av tjugufjärde veckan. Med hänsyn härtill bör, såsom departementschefen förutsatt, den nuvarande tjuguveckorsgränsen bibehållas såsom huvudregel. Erfarenheten har emellertid visat, att behov understundom kan föreligga att något utsträcka tiden. I ärendet har sålunda upplysts, att ansökningar om abort icke sällan inkomma efter den stadgade fristens utgång eller så kort tid dessförinnan, att de icke hinna underkastas en tillräckligt ingående granskning. Särskilt i fråga om sinnesslöa och sinnessjuka kvinnor lär det icke vara ovanligt att havandeskapet röjes först efter utgången av tjugonde havandeskapsveckan. I dylika fall föreligga i regel mycket starka skäl för abort i förening med sterilisering. Vid sådant förhållande synas övervägande skäl tala för ett upptagande i lagen av en undantagsbestämmelse i huvudsaklig överensstämmelse med departementschefens förslag.

Det är, såsom motionärerna framhålla, angeläget att undantagsbestämmelsen icke medför en anhopning av abortansökningar till tidpunkten för den ordinära fristens utgång. Utskottet kan emellertid icke förorda den lösning till förhindrande av ett dylikt missförhållande, som föreslagits i motionerna. Att såsom villkor för abortframkallning under den förlängda fristen uppställa det formella kravet att ansökan inkommit före viss tidpunkt skulle alltför lätt kunna leda till en mindre tillfredsställande tillämpning. Utskottet finner det emellertid böra ytterligare understrykas, att abort regelmässigt skall äga rum före utgången av tjugonde veckan, och föreslår därför den jämkningen i lagtexten, att medgivande till abort efter utgången av sagda tid skall få lämnas endast om *synnerliga* skäl tala därför. Genom denna ändring kan måhända vinnas att ansökningar om abort i det stora flertalet fall ingivas i sådan tid, att ingreppet kan utföras före utgången av tjugonde veckan.

Utskottet har icke i övrigt funnit anledning till erinran mot det genom pro-

positionen framlagda förslaget till ändringar i lagen om avbrytande av havandeskap.

Bakgrunden till abortlagens stadganden om medgivande av abort i särskilda fall utgöres av de i 14 kap. strafflagen upptagna straffbestämmelserna mot fosterfördrivning. Enligt 26 § i nämnda kapitel skall havande kvinna, som genom att nyttja invärtes eller utvärtes medel uppsåtligen dödar sitt foster, straffas med fängelse. Frågan om en revision i mildrande riktning av detta stadgande har sedan åtskillig tid tillbaka stått på dagordningen. Befolkningsutredningen hävdade att fosterfördrivningens principiellt kriminella karaktär borde bibehållas och ansåg sig därför icke böra förorda införande av något stadgande om straffrihet för kvinna, som åtalats för fosterfördrivning. Enligt utredningens mening borde icke heller åtalseftergift ifrågakomma för sådana brott. I vissa yttranden över befolkningsutredningens betänkande har däremot föreslagits att kriminaliseringen upphäves såvitt angår handlingar företagna av kvinnan själv, medan andra remissinstanser förordat, att frågan om åtalseftergift i dylika fall upptages till förnyad prövning. Departementschefen har ansett, att fosterfördrivningens straffbarhet i princip bör bibehållas, men föreslagit införande i 14 kap. 26 § strafflagen av en ny bestämmelse, enligt vilken kvinnan vid synnerligen mildrande omständigheter skall vara fri från straff. Den föreslagna lydelsen är enligt uttalanden i motiveringen avsedd att bereda möjlighet för åklagaren att underlåta åtal, när omständigheterna äro synnerligen mildrande.

Även utskottet anser övertvägande skäl tala för propositionens ståndpunkt att fosterfördrivning alltjämt i princip skall vara kriminaliserad men möjlighet öppnas till straffrihet och åtalseftergift vid synnerligen mildrande omständigheter. Utskottet kan emellertid icke ansluta sig till den i propositionen föreslagna utformningen av 14 kap. 26 § strafflagen. Det synes icke vara fullt tillfredsställande att i första punkten bibehålla ett stadgande om generell straffbarhet för kvinnan, medan i andra punkten upptages en bestämmelse om obligatorisk straffrihet vid synnerligen mildrande omständigheter. Överhuvud taget kan lämpligheten av en bestämmelse om obligatorisk straffrihet i vissa fall ifrågasättas. Det kan förväntas, att domstolarna i det stora flertalet fall skulle anse att synnerligen mildrande omständigheter föreläge för kvinnans vidkommande. Ett starkt stöd för detta antagande utgör den omständigheten att kvinnorna redan enligt nu gällande lagstiftning så gott som undantagslöst erhålla villkorlig dom. Å andra sidan skulle åklagarna, om de icke erhöle stöd av något uttryckligt stadgande som medgäve rätt för dem att pröva huruvida åtal bör ske, säkerligen i allmänhet anse sig pliktiga att väcka åtal mot kvinnorna, så snart sannolika skäl föreläge att den misstänkte gjort sig skyldig till fosterfördrivning. Härtill kommer att den föreslagna straffrihetsregeln icke avser gärningar, som objektivt sett äro lindrigare än brott mot lagrummet i allmänhet, utan straffriheten göres beroende av mera svårbeslämbara, ibland även subjektivt betingade omständigheter. Det kan enligt utskottets mening befaras, att förslaget i praktiken skulle leda till åtal och domstolsprövning i flertalet fall, med därav

följande publicitet och andra olägenheter för de berörda kvinnorna, men likväl i regel utmyнна i ett friande utslag, enär domstolen med åberopande av den nya bestämmelsen skulle finna att kvinnan icke gjort sig skyldig till någon straffbar gärning.

Utskottet vill med hänsyn till det anförda förorda att straffrihetsbestämmelsen utformas så att kvinnan *må* frias från straff, när omständigheterna äro synnerligen mildrande. Denna lydelse överensstämmer med det förslag som remitterades till lagrådets prövning. Den innebär att domstolen tillerkännes en diskretionär prövningsrätt vid avgörande av mål om ansvar enligt förevarande lagrum.

Lagrådet invände mot en bestämmelse av sådant innehåll bland annat, att den icke, såsom departementschefen förutsatt, kunde anses medföra rätt för åklagaren att underlåta åtal. Enligt utskottets mening bör möjlighet öppnas för åklagaren att underlåta åtal för brott mot 14 kap. 26 § strafflagen även i andra fall än sådana som regleras av lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga.

Med hänsyn till lagrådets uttalanden om åklagarnas åtalsplikt finner utskottet att särskilda stadganden om åtalsprövning böra införas i 14 kap. 26 § strafflagen. Bestämmelserna synas lämpligen kunna upptagas i ett nytt andra stycke av paragrafen. Det är uppenbarligen av vikt att tillämpningen i åtalshänseende blir så jämn och enhetlig som möjligt. Det synes därför uteslutet att anförtro åtalsprövningen åt underåklagarna. Jämlikt gällande instruktion för landsfogdarna åligger det också landsfogden att utföra åtal för brott mot 14 kap. 26 § strafflagen, och även frågor om eftergift av åtal mot underåriga skola enligt lagstiftningen därom prövas av landsfogden eller, i Stockholm, av förste stadsfiskalen. Åtalsprövningen i nu förevarande fall synes på grund härav i första hand böra anförtros åt landsfogdarna respektive förste stadsfiskalen i Stockholm. Då även bland överåklagarna mycket växlande åsikter torde föreligga i fråga om bedömningen av fosterfördrivningsmål, synes ur rättssäkerhets- och enhetlighetssynpunkt önskvärt, att justitiekanslersämbetet i sista hand skall pröva huruvida åtal skall ske. I andra stycket bör i enlighet härmed såsom första punkt upptagas ett stadgande att, i fråga om brott som i första stycket sägs, landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen har att pröva huruvida åtal bör ske, och i en andra punkt stadgas, att åklagaren, om han finner skäl till åtal, skall underställa frågan justitiekanslerns prövning.

Utskottet får på grund av vad sålunda anförts hemställa,

A) att riksdagen måtte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda lagförslagen — för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

1) L a g

angående ändring i lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om avbrytande av havandeskap.

Härigenom förordnas, att 1, 2 och 4 §§ lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives

1 §.

Havandeskap må enligt denna lag avbrytas:

1) när på grund av sjukdom, kroppsfel eller svaghet hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa;

2) när med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas, att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet;

3) när kvinnan hävdats under förhållande varom förmäles i 15 kap. 12, 13, 15 eller 15 a § eller 18 kap. 1, 2, 3, 7, 8, 8 a eller 9 §, så ock då hävdandet ägt rum under omständigheter som omförmälas i 18 kap. 6 § strafflagen samt inneburit ett grovt åsidosättande av kvinnans handlingsfrihet;

4) när med skäl kan antagas att kvinnan eller det väntade barnets fader genom arvsanlag kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag.

Avbrytande av havandeskap på annan grund än sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan må ej företagas efter havandeskapets tjugonde vecka. Medicinalstyrelsen må dock, då särskilda skäl äro därtill, medgiva ingreppets utförande jämväl därefter intill utgången av tjugufjärde veckan.

Avbrytande av havandeskap på annan grund än sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan må ej företagas efter havandeskapets tjugonde vecka. Medicinalstyrelsen må dock, när synnerliga skäl äro därtill, medgiva ingreppets utförande jämväl därefter intill utgången av tjugufjärde veckan.

2 §.

Har kvinnan — — — till åtal.

Avbrytande av — — — tala därför.

Havandeskap må ej avbrytas på grund av arvsanlag hos kvinnan, varom i 1 § 4. förmäles, med mindre jämväl sterilisering å henne företages, utan så är att sådan åtgärd av särskilda skäl finnes olämplig.

¹ Senaste lydelse av 2 §, se SFS 1941: 283.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

4 §.

Havandeskap må ej avbrytas, med mindre den läkare som utför ingreppet samt annan läkare i den tjänsteställning Konungen föreskriver, i skriftligt utlåtande, på grunder som i utlåtandet angivas, förklarar förutsättningarna för åtgärden vara förhanden eller ock medicinalstyrelsen lämnat tillstånd därtill.

Avbrytande av havandeskap på den i 1 § 4. angivna grund må ske endast efter prövning av medicinalstyrelsen. Lag samma vare, där kvinnan på grund av rubbad själsverksamhet saknar förmåga att lämna giltigt samtycke till åtgärden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1946.

2) L a g

om ändrad lydelse av 14 kap. 26 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 14 kap. 26 § strafflagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

26 §.

Havande kvinna, som genom att nyttja invärtes eller utvärtes medel uppsåtligen dödar sitt foster, straffes för fosterfördrivning med fängelse. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, *vare hon fri från straff.*

26 §.

Havande kvinna, som genom att nyttja invärtes eller utvärtes medel uppsåtligen dödar sitt foster, straffes för fosterfördrivning med fängelse. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, *må hon från straff frias.*

I fråga om brott som i första stycket sägs har landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen att pröva huruvida åtal bör ske. Finner han skäl till åtal, skall frågan underställas justitiekanslerns prövning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1946.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1942: 378.

B) att de i ämnet väckta motionerna, I: 283 och II: 441, i vad de icke blivit besvarade genom utskottets hemställan under A), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 26 april 1946.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar *Schlyter, Bergquist, Karl Emil Johanson, Westman, Krügel, Löthner, Olofsson** och fru *Sjöström-Bengtsson*;

från andra kammaren: herrar *Hedlund* i Östersund och *Björling*, fru *Gustafson* samt herrar *Landgren, Gustafsson* i Lekåsa, *Sundström* i Vikmanshyttan, *Sveningsson* och *Andersson* i Mölndal.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Löthner*.

Stockholm 1946. Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner.
461682